Soan

N D: B:
4—12—0 a° 1670

1889. I. 17.

8 4m

Waarachtige Verklaring

Van het gevoelen der

SOCINIANEN,

Over die Geloofs-ſtukken, om welken zy gemeenlijk verhaat gemaakt worden.

Begreepen in een Antwoord op de beſchuldingen/ dewelken van de Profeſſoren en Predikanten/ voor de Grootmoogende Heeren Staaten van Holland en West-Vrieſland/ tegen haar zijn ingebracht.

Alles uyt der zoo genaamde Socinianen *eygen Schriften aangeweezen.*

Als meede een onderzoek of zy Ketters zijn, en of men de Ketters mach vervolgen en dooden.

Gedrukt in 't Jaar 1655.

Antwoordt
Op de
REPLIKE
Die *A. P. S. R.*
Gestelt heeft tegen den Brief van de Gereformeerde
HOLLANDER.

't IS ten hooghsten beklaechlijk/ dat dese lieden/ die soo willen yveren tegen de Socinianen, en andere Secten; met sulken hevicheidt in hare Schriften en Predicatien uitvaeren. Waer door sy yder den mondt open doen / en stoffe geven om te seggen; datmen met vuur/ swaert/ vangen/ bannen en geldt-boeten soekt te strijden; nu de redenen ontbreken. 't Waere te wenschen datse doch eens (gedenkende aen de woorden Pauli/ 2 Tim. 2. 24. Een dienstknecht des Heeren moet niet twisten; maer vriendelijk zijn tegen alle; bequaem om te leeren: die de quade kan verdragen, of Godt haer t'eeniger tijdt gaeve bekeeringe tot erkentenisse der waerheidt.) van scheldt-woorden en bitterheidt ophielden/ eermen daer door noch meer verachtert. Met welke woorden Pauli ook wel over-eenkomt 't geen de Schotsche Predikant tot Rotterdam sijne Mede-broeders/ ten dele met Pauli woorden 2 Tim. 4. 2. vermaent / seggende: Wel aen getrouwe Leeraers, verdedigt de saeke Godts; houdt aen tijdich en ontijdich; doet het werk des Heeren: straft, dreigt, vermaent, met alle lankmoedicheidt verdragende de lasteringen. Waer in hy van weinige wel voorgegaen is / noch selfs voorgaet; noch gevolgt wordt. Elk scheldt en tiert om 't seerst/ en in plaets van met alle lankmoedicheidt de lasteringen te verdragen/ vaert men met alle hevicheidt en bitterheidt uit. Niet wordt 'er by-na onderhouden/ als het dreigen; maer niet gelijk de H. Apostelen/ met Goddelijke dreigementen; maer / 't sal op u dak waejen, en voorts met versoek-schriften/ om de uitvoeringe/ en afkondinge van sware Placaten/ &c. Over sulken lankmoedicheidt / wierden de Discipulen bestraft; toen sy 't vyer van den Hemel wilden doen komen / om de ondankbare Samaritanen te verteeren/ (die nochtans soo grovelijk doolden/ dat Christus/ Joh. 4. 6. seidt/ dat sy aenbidden 't geen sy niet en weten) waer op haer de Heere antwoorde/ ghy weet niet van wat geest ghy zijt, Luc. 9. 54. En hoe kan dese repliceer-

der/ den Roomschen beter voet geven/ om sijne broeders in Schotlandt en elders te vervolgen; als dat hy haer sulke redenen in de mondt geeft/ die sy/'t bladt omkeerende/ t'haren voordeel sullen nemen: en daer sy de macht in handen hebben/ haer wel weder te huis sullen senden/ 't geen sy anderen trachten aen te doen.

't Is wonder/ in dien het vervolgen soo nut is/ oft soo daer mede eenich voordeel voor de Godts-dienst te bekoomen is; dat de Heere Jesus oft sijne Apostelen/ ons daer in niet voorgegaen/ en ons duidelijk aengewesen hebben/ wie men vervolgen moet/ oft met wat voor een lichamelijke straffe men de Ketters bedwingen sal. Paulus wenscht wel/ Gal. 5. 10. datse alle afgesneden waren, die de gemeente beroeren: Maer met sulken afsnijdinge/ als Paulus daer meent; is dese man niet te vreden. Hy wilse de keel afgesneden, gebannen oft verbrandt hebben. Dat yder sijn uiterste best doe/ om sijn gevoelen te beweeren/ laek ik niet; maer dat met onwaerachtige beschuldingen/ dreigementen/ klachten en versoek-schriften aen de H. Overheidt/ alles strekkende tot beledinge van sijne partye te doen; dunkt my met de leere des Euangeliums gantsch niet over-een te koomen. Waerom ik ook de moeite neeme/ niet alleen om na mijn vermogen dese wijse van doen tegen te spreken; maer ook om te toonen/ datmen de gene die men onder de gehaete naem van Socinianen soekt/ op 't lijf te vallen/ veele opinien buiten waerheidt te laste leidt. Ik denke wel/ dat ik daer mede van de yverige Predikanten/ met den selven naem sal gebrandtmerkt worden; maer dat achte ik minder/ als de onnosele/ sonder 't mijne daer toe te doen/ te sien onderdrucken.

Twee dingen heb ik dan voorgenomen te doen: Eerst de redenen die de repliceerder bybrengt/ te wederleggen: Daer na/ te toonen hoe onwaerachtelijk/ dese luiden met verscheiden opinien beswaert werden. Derhalven sal ik veele dingen niet aenroeren/ die hier toe niet en dienen/ laetende die den Gereformeerden Hollander selfs/ oft iemandt anders/ die bequamer is als ik/ beantwoorden.

Doch eer wy tot de saek komen/ soo dient gelet/ dat dese man nergens en beschrijft wat een Ketter is; oft wat hy door een Ketter verstaet. Hy geeft wel eenichsins te kennen wie hy voor Ketters houdt; maer soude hy trouwelijk te werk gaen/ soo behoorde hy ten minsten eerst te beschrijven wat een Ketter is/ eer hy wil bewijsen datmen een Ketter vervolgen moet: want hoe kan men van een dink oordeelen/ eer men weet wat het is.

De geheele saek begrijp ik in dese sluit-reden. De Ketters mach en moet de Magistraet vervolgen. De Socinianen zijn Ketters. Soo mach en moet men dan de selve vervolgen.

Datmen de Ketters mach en moet vervolgen/ wordt ontkendt. Hy bevestight het. 1. Door getuygenissen der Oudt-vaders/ en Kerken/ die 't na sijn seggen alsoo verstaen. 2. Met exempelen der gener die sulks gedaen hebben/ en van Godt gepresen worden. 3. Door redenen.

Maer eer wy tot het eerste komen/ dient voor eerst aengeroert/ dat hy seidt/ datmen iemandt die met een blinde conscientie doolt niet straffen

mach,

mach, voor de eerste en tweede vermaninge, Tit. 3. 10: want Paulus spreekt daer van geen andere straffe/ als van verwerpen oft vermijden: soo dat 't geen hy verder seidt; dat soo iemandt dan noch voortgaet, dat die niet en dwaelt in de conscientie, maer tegen de conscientie: nergens anders toe dient als om hem selven en anderen sandt in de oogen te werpen. Even als oft Paulus daer sprak van sulke dingen/ die men huiden ten dage Ketterye noemt; en seggen wilde/ dat ieder/ die in eenich gevoelen/ dat dese man Ketterye noemt/ twee-mael vermaendt zijnde/ volhardt: daer hy te voren mocht schijnen met een blinde conscientie te doolen, dan moest gehouden worden tegen sijn conscientie te doolen. En als oft de vermaningen van hem/ en de sijnen/ met groote hevigheit vanden Predik-stoel/ en in hare schriften uitgebuldert/ gemeenschap hadden/ met de vermaningen daer Paulus van spreekt. Immers hy en de sijnen hebben de Socinianen noch niet eens/ ik swijge tweemael/ in 't particulier met sachtmoedigheidt vermaent. Maer om de gemelde plaets wel te verstaen/ soo laet ons die geheel voorstellen. Daer staet: Maer wederstaet de dwase vraegen en geslacht-rekeningen, twistingen, en strijdingen over de wet: want sy zijn onnut en ydel. Eenen Ketterschen mensche, na de eerste en tweede vermaninge, vermijdt of verwerpt. Wetende dat de soodanige verkeert is, en sondight, zijnde by hem selven veroordeelt. 't Welk by een gevoeght zijnde/ genoech betoont/ dat een kettersch mensch genoemt wordt/ die by sich selven overtuight is/ dat de dingen daer hy gedurich om twist en strijdt voert/ ydel en onnut zijn. Welke hy wil/ datmen tot tweemael toe vermanen sal tot afstandt; en als hy dan noch in die knibbelinge en woorden-strijdt voortgaet/ datmen hem dan verwerpen/ dat is/ van vermanen ophouden sal/ oft ten hooghsten hem de broederschap op seggen/ gelijk Erasmus/ Piscator/ en Beza die plaets ten naesten by also verstaen. Waer uit dan blijkt/ hoe verre hy verdoolt is/ als hy seidt/ dat de reden die den Apostel geeft/ soude zijn/ om dat Godts Woordt in de fondamentele articulen soo klaer is, &c. Want daer wordt op geen fondamentele articulen gesien; maer alleen (gelijk uit den Text genoeghsaem blijkt) daer op/ dat iemandt lichtelijck kan overtuight worden/ dat de geslacht-rekeningen, en strijdingen over de wet ydel en onnut zijn. Wat 'er af zy/ de verwerpinge daer Paulus hier van spreekt/ en is geen dooden/ vangen/ bannen/ oft in boeten beslaen/ &c.

Wat nu aengaet het gevoelen/ der gener die hy segt met hem in 't Ketterdooden eens te zijn: Hy behoort te dencken dat dit een rechte Paepsche stijl is/ van bewijsen/ dewelke dikmael yet meer gelooven om dat sy houden dat het oud is/ en van velen word toegestaen: als om dattet waer is. Ook souden wy lichtelijk contrarie getuigenissen/ so van oude als nieuwe schrijvers konnen bybrengen/ van welke de leser een goet deel vinden sal in het besluit der Staten van Hollandt, &c. tot vrede der Kerken Anno 1614. tot Leyden gedrukt, aen het einde. Maer alsoo wy de H: Schrifture alleen houden voor de regel-mate onses geloofs: soo dunkt het my niet eens de pijne waerdich/ om op sulken voet te besien/ wat andere daer van gevoelt hebben: want al stelden alle de Oudtvaders/ met alle oude en nieuwe Schrijvers en Kerken/ na de doodt der Apostelen/ datmen de Ketters dooden moet/ en dat ik in de

H. Schrifture het tegendeel sage/ soo soude ikse alle met den anderen hier in verwerpen. Derhalven staet ons alleen te besien wat in de H. Schrifture geleert wordt. Doch is aenmerkelijk/ dat dese Predikant geen ouder tijden by en brenght/ als de tijden Constantini/ omtrent 400 jaer na Christi geboorte: waer uit blijkt/ dat hy genoeghsaem bewust is / datmen voor die tijden niet gesproken heeft/ van de Ketters te vervolgen / met eenige lichaemelijke straffen: tot een onfeilbaer teken/ dat het toen de tijdt was/ waer van Christus Matth. 24:48. 49. 50. spreekt / dat de boose dienst-knecht, rijk en weelderich geworden zijnde, sijne mede dienst-knechten soude beginnen te slaen, &c. en Apoc. 11: 7. 8. 9. Datter een beest uit den afgrondt soude opkomen, 't welk sijne twee getuigen met krych soude aendoen, welke tijdt noch niet geeindicht is. En al ist/ datmen het meeste-deel der selve onder den naem van Ketters/ Lasteraers / Godtloose / oproerige / &c. gedoodt heeft / soo is het nochtans ongetwijffelt/ datmen onder die namen t'allen tijden/ veele vromen heeft omgebracht. Siet doch welk een veranderinge tzedert in de Christelijke Kerke ingebroken is. Sy die in de vervolginge gebooren is en opgevoedt; door de selve haren aenwas heeft bekomen / en tegen alle gewelt was doorgedrongen/ sal nu selfs beginnen te vervolgen: en 't geen de Lewrepe der Christenen behoorde te zijn verwerpende / hare mede-dienst-knechten met alle wreedtheidt bejegenen. En om eenighsins den Leser te toonen hoe verscheiden het wesen der Kerke Christi voor die tijden was/ van dat het nu is / soo sende ik hem tot de Historie van Sulpitius Severus pag. 151. 152. 153. (inde Leidtse druk 1626. by Bonaventura en Elzevir) alwaer hy onder anderen verhaelt / dat Martinus Bisschop van Turon in't jaer 385, een man die men t'eenemael met de Apostelen (als hy seght) mocht vergelijken, Itachius (de welke Priscillianus, als een Ketter socht van kant te helpen) gedurich bestrafte en vermaende op te houden van Priscillianus by de Overheidt aen te klagen en te beschuldigen. En dat hy den Keiser Maximus vermaende, sich met het bloedt der onsaligen niet te besmetten : dewijl het genoech was, dat de Ketters, door het vonnis der Bisschoppen uit de gemeente geworpen wierden : voorts dat het nieuvv, en ongehoort ja onredelik was, dat de wereltsche rechter, over een sake die de Kerke aengaet, soude vonnissen.

Wy gaen dan voort tot de exempelen der H. Schrifture/ die hy bybrengt. Waer op in 't gros dient. I. Dat het woordt Ketter in 't gehele Oude Testament niet te vinden en is / ik late staen / datter eenige straffe op de Ketterye soude gestelt zijn; maer in den Euangelio wordt sy genoemt en onder de werken des vleeschs getelt. En nochtans vindtmen geen andere straffe daer tegen gestelt / dan datmen de soodanige/ als geseidt is / vermijden sal. En dewijl hy selfs toestaet / dat alle de exempelen en Schriftuer-plaetsen die hy uit het Oude Testament bybrengt/ van afvallige/ afgoden-dienaers/ en Godts-lasteraers spreken/ soo siet ieder/ datse het verschil niet en raeken: want hier is de vrage/ of men de Ketters vervolgen/ dat is/ met eenige Politijke straffe sal straffen / van welke niet een woordt in de wet gedacht en wordt. Doch hy gaet voort/ en wil betoonen / dat de Socinianen afvallige zijn; om datse onderwesen zynde vanden waren God afwijken tot eenen anderen,

als

als dien de heele Christen werelt eert. 't Welk dan voor-eerst niet en past op de gene / die van jonx op in 't gevoelen der Socinianen zijn opgebracht. Ten anderen/ moest hy sijn seggen bewijsen; gelijk wy op sijn plaetse de onhebbelijkheit deser beschuldinge verhopen te betoonen.

Vorders (seit hy) / alsoo de afvallige moeten gesteenicht worden, &c. so behooren dan oock de verleiders en hardtnekkige ketters met eenige straffe na proportie gestraft te worden. Als men dus na proportie soude rekenen / soo soudender al vry meer van de Magistraat moeten gestraft worden / als verleiders, en hardtnekkige ketters. Daer soude niet een werk des vleesches mogen ongestraft blijven. Maer het soude in menschelijke wetten / ik swijge in de Goddelijke ongeoorloft zijn; dat een Rechter by gevolge soude een straffe na proportie willen oeffenen/over minder misdaeden/daer toe hem de wetten des landts / oft sijn souvrayne Overheit daer hy onder staet / geen uitgedrukte last en geven/ om dat sy hem gebieden/ groote sonden te straffen. Niettemin/ dat de verleiders en hardtnekkige ketters als sy sich niet en bekeeren / gestraft moeten worden / staen wy toe; maer met geen andere straffe/ als nu geseit/ en van den Apostel genoemt is.

Maer hy segt / daer zijn ook andere wetten tegen de Sabbath-schenders, en Godts-lasteraers. 't Is waer; Doch wat komen die hier te passe / daer men van Ketters handelt? Of wil hy seggen / dat de Ketters en Socinianen sodanige zijn? Dat most hy bewijsen / en dan noch dat men sulcke onder 't Nieuwe Testament politijkelijk mach straffen. Wy lesen wel / dat Josias een verbondt maekte, om te wandelen in alle Godts geboden, &c. 2 Chron. 34. 31, 33. Maer wy en sien niet dat hy gestraft heeft / de gene die niet gelijk hy met al sijn herte Godts geboden onderhielden: want die konde hy niet kennen. Ook soude die vroome Koninck sich wel gewacht hebben/ yemandt te straffen/ die de wet niet en geboodt als overtreders te straffen. Voegt daer by/ datmen niet en leest/dat hy yemandt tot dat verbondt gedwongen heeft; maer 't blijkt veel eer uit de Historie / datse dat alle vrywillich aennaemen. Alsoo hebben Nehemias en Esdras de overtreders van een uitgedrukte wet/ met sulk een straffe als daer op gestelt was/ gestraft.

Endelijk besluit hy: So wil dan Godt, dat de Ketters gestraft worden. 't Welk wonder is / alsoo hy 't woordt Ketter in 't Oude Testament noch niet getoont en heeft/ ik swijge van straffe die haer Godt soude opgeleidt hebben.

Hy gaet voort/ en wil het door redencavelen bewijsen. En seit ten eersten. Als men stelt, dat'et Ampt der Overheit onder de Christenen moet plaetse hebben, dat dan noodtsaekelijk volgt, datmen de wetten Mosis hier in volgen moet. 't Welk schoon wy hem al toegaven/ so heeft hy noch niet met allen gewonnen: want laet hem dan een Wet voortbrengen / die de Ketters gebiedt politijkelik te straffen: want daer en isser geen. 't Welk te meer blijken soude/ indien hy de ketterye recht beschreef/ en van andere misdaden onderscheide. Daerom heeft hy de saek liever willen onder een mengen / de Ketters by de afvallige, Godts-lasteraers en afgoden-dienaers voegende/ op dat hyse by den anderen gevoegt/ mocht van kant helpen/ die hy/ alleen genoemt en beschreven zijnde/ niet en konde aen 't lijf komen. Maer dese listicheit voldoet ons niet.

niet. Laet hem een Wet toonen / die de Ketters gebiedt te straffen met de doodt / oft eenige andere politijke straffe. Van afvallige / Afgoden-dienaers en Godts-lasteraers zijn uitgedrukte wetten / maer wat gaen ons die aen? wy handelen van Ketters: want wie sal toestaen / dat de gene / die men huiden ten dage Ketters noemt / godloose oft Godts-lasteraers zijn? Wie sal den Paus toestaen / dat de Lutheranen / Zwinglianen en Calvinianen sodanige zijn / om dat sy in veele dingen van hem verschillen / daer hy die nochtans niet min verdoemt / als sy den Paus? Wie sal Zwinglio toegeven / dat de Doopsgesinden Godts-lasteraers zijn / om datse in den Doop van hem verschillen? Wie sal Calvijn 't selve toestaen van de Lutheranen en Zwinglianen / welker gevoelen hy nochtans in't stuk van't Avontmael verwerpt? Of van Luther / Brentius en andere die van hem in dit punt van 't ketter-dooden verschillen? daer nochtans by na geen swaerder stuk en is / als dit / dewijl het des menschen leven betreft; waer voor Christus gestorven is. Daer is groot onderscheidt / tusschen een Godts-lasteraer / &c. en een die simpelijk doolt. Dit moet wel onderscheiden worden / op dat men niet so lichtelijk iemandt om een onbekende / en nergens in de wet genoemde misdaedt / en doode oft qualijk bejegene. Daer-en-boven / datter van Christo veranderinge gemaekt is in de vonnissen / toont de verwisselinge der misdaeden. 't Was een sonde die met de doodt gestraft wierdt in de wet / te arbeiden op den Sabbath. Nu is de lichamelijke Sabbath in een geestelijke verandert / en wordt van de Christenen vereyscht / dat sy een geduurigen Sabbath houden van de sonde: so en kan dan de straffe der geestelijke Sabbath-schenders niet anders als geestelijk zijn. 't Selve segge ik van de besnijdenisse / dat gelijk toen gedoodt wierden / de gene die niet besneden waeren / dat ook nu alsoo de zielen der gener / die onbesneden van herten zijn / door het Woordt Godts gedoodt worden / dewijl nu de besnijdenisse des herten gekomen is / in 't plaets van de lichaemelijke: want datter in de Wet door Christum veranderinge is gemaekt blijkt uit Gal 3.24. En Hebr 7.12, wort geseit / dat het Priesterdom verandert zijnde, het ook noodich is, dat de Wet verandert worde. Ja 't schijnt ook selfs van Mose voorseit en te kennen gegeven te zijn / dat Godt onder 't Nieuwe Testament selfs soude straffen / de gene die tegen het selve doen / voor soo veel het van de burgerlijke wetten onderscheiden is / als te sien is / Deut. 18. 18, 19. Een Propheet sal ik hen verwekken uit het midden harer broederen, gelijk als u, &c. en die hem niet en hoort, van dien sal ik het eisschen. Waer-mede over-een-komt / 't geen wy lesen / Hebr. 10. 28, 29, 30. Als iemandt de Wet Mosis te niet gedaen heeft, die sterft onder twee oft drie getuigen. Hoe veel te swaerder straffe, meint ghy, sal hy waerdich geacht worden, die den Soone Godts vertreden heeft, en het bloedt des Nieuwen Testaments onrein geacht heeft, &c. Want wy kennen hem, die gesegt heeft; my is de wraeke: ik sal 't vergelden. Ende wederom: de Heere sal sijn volk oordeelen, vreesselijk isset te vallen in de handen des levendigen Godts. Soo siet men dat / dan even gelijk den vroomen / geen tijdelijke / maer een eeuwige beloninge belooft wordt / dat ook alsoo den Goddeloosen (die tegen de burgerlijke wetten niet en sondigen) geen tijdelijke; maer eeuwige straffen

aengeseit worden. 't Geen hy derhalven daer nae bybrengt uit Rom. 13. dat de Overheit het sweerdt niet te vergeefs draegt, is alleen van soodanige misdaden te verstaen/ die tegen de borgerlijke wetten begaen worden: want dewijl hy daer voornamentlijk op de Heidensche Overheit siet (alsoo der geen Christelijke en was) soo kan men daer de straffe der Ketters/ &c: niet onder verstaen. En soo der noch eenige in 't Oude Testament geweest zijn/ die men Ketters soude mogen noemen/ dat souden de Sadduceen en Essenen geweest zijn. Nochtans sien wy niet dat die geboden zijn te straffen/ oft datse van de andere Joden gestraft zijn.

Voegh hier by/ dat indien men uit de voorgemelde plaetse/ Rom. 13. besluiten wilde/ gelijk hy doet/ de Ketters doen quaadt, &c: soo mach ja moet de Magistraat de selve straffen. Soo gae ik aldus voort. De hoveerdige, gierigaerts, dronkaerts, hoereerders, &c. doen quaadt/ jae groot quaadt/ derhalven mach en moetse de Magistraet straffen met de doodt. Jae ik salder by voegen/ onreine, ontuchtige, twistige, afgunstige, toornige, kijvers, tweedrachtige, nijdige, brassers, &c. welke alle met de ketterije onder de werken des vleesches getelt worden/ Gal. 5. 19, 20, 21. Waer uit blijkt dat men alsoo niet en kan redenkavelen: want sommige sonden wil Godt door menschen/ en sommige selfs straffen. Jae de grootste souden konnen de menschen niet straffen/ als de sonde tegen den H. Geest/ geveinstheit/ gierigheit/ etc. niet alleen om dat sy niet weten konnen wie sodanige zijn: maer ook/ om dat hy een swaerder straffe voor de sulke bereidt heeft/ als haer de menschen konnen aendoen. En om dat hy niet alle sonden van de menschen wil gestraft hebben/ 't welk ook selfs onder 't Oude Verbondt heeft plaetse gehadt.

Hy gaet voort/ en seit/ wat isser ongerijmder, als te gelooven dat Godt gebiedt te straffen de gene die den huisraadt, gelt en goet steelen, en geeft vryheit te stelen de spyse der zielen? Dat is waer; maer wie stelt dat Godt vryheit geeft de spyse der zielen te stelen? geeft hy 'er daerom vryheit toe/ om dat hy 't den menschen niet gebiedt te straffen/ als hy 't ondertusschen op straffe der verdoemenis verbiedt/ en selve veel swaerder straft als alle menschen vermogen te doen? 2. Indien (wil hy seggen) gestraft wordt die de eere van menschen schendt, hoe veel te meer de godloosen, die Godts eere dertelijk verscheuren? Hier op past ten deele het selve antwoordt; maer hoe soude hy bewijsen dat de Ketters/ insonderheit de Socinianen, Godts eere, en dat noch dertelijk verscheuren? 3. Wil Godt dat de Medicijns een lidt met kanker besmet af-setten, en soude hy willen, dat de groote Medicijns der republijke met goede oogen aensien, dat Godts Kerke door kanker t' ondergae? Of Godt wil datmen een lidt met kanker besmet sal afsetten laet ik daer. Maer let doch: hy durft niet seggen/ 't geen veel beter volgen soude/ en dat de medicijns der zielen dat niet met den sweerde tegen gaen? want te redencavelen van de medicijne des lichaems tot de medicijnen der republijken heeft geen gevolg. Had hy geseit/ over sulcks moeten ook de Medicijns der zielen een lidt met de kanker besmet afsnijden/ dat is uit de Gemeente doen/ so was 't een goed gevolg. Maer nu ist even als oft ik seide/ mach een Medicijnmeester een verrot lidt af-setten/ so mach en moet dan de Magistraet alle

gierigaerts dooden/ alsoo de giericheit als een kanker is/daer door 't geheel
gemene best vernielt wordt. De Magistraet straft de doodt-slach en dieve-
rije ; maer niet de dronkenschap / giericheit/ of hoererije met de doodt. Niet
om dat dese sonden kleinder zijn als die ; maer om dat hy tot de eerste last
heeft/tot de twede niet. Endelijk so verre ist'er van daen dat de Magistraet
lichter sonden mach straffen / om dat sy de groove straft / dat men selfs niet
mach redenkavelen van 't minder tot het meerder ; als/sy mogen de doodt-
slaegers der lichamen straffen / ergo veel meer de doodtslaegers der zielen/
om dat het leste haer niet aen en gaet / en sy daer geen last toe hebben : want
de Magistraet straft het lichaem/ Godt de ziele. De Magistraet de daeden/
Godt den wille. De Magistraat den doodt-slach/ Godt de moordadicheit.
De Magistraet den diefstal / Godt de diefachticheit. De Magistraat de
werken des lichaems/ Godt der zielen : Want hy / die deselve alleen kent/
kanse ook alleen straffen. Anders most de Magistraat het te onrecht toor=
nich worden / met de doodt straffen / en die toornich zijnde van 't eene schelt=
woordt tot het andere voortgaen / levendich verbranden. Matth. 5. want
soo veel swaerder stelt Christus dit/ als de doodtslach onder de Wet.

Doch merkt eens leser. Dese man gelooft dat de Kerke niet en kan af-
vallen / en hier vreest hy dat de Kerke door dese kanker sal ondergaen. Uit
dit alles / en andere dergelijke requesten/ predikatien &c. men lichtelijk
sien kan / watse voor hebben / naemelijk een nieuwe inquisitie invoerende/
sich selfs tot inquisitie meesters te maeken : want by aldien onse H. Over=
heden haeren raedt volgen sullen / wie sal dan oordelen / wie een Ketter oft
Sociniaen is/ anders als de Predicanten ? hoe salmen weten of iemandt een
ketter is / als door inquisitie van zijn gevoelen ? 't welk dan noch iemandt
niet willende belijden/ soo salmen hem oft sonder belijdenisse moeten veroor=
delen / oft de belijdenisse met pijnigen uit den halse haelen. Is uwe Kerke
op een steenrotze gebout? Matth. 16. 18. En sullen de poorten der hellen die
niet overweldigen ? zijn uwe Geleerden en Professoren met hare pennen ge-
reedt, om de dwalingen te wederleggen , en waeken de wachters van het huis des
Heeren, wat vreest ghy noch ? zijn uwe pennen en predikatien niet kloek ge=
noech / om de waerheit staende te houden ? Of is de Heere Jesus niet sterk
genoech om sijne Kerke te bewaeren ? of vertrout ghy den Heere Christum/
dien trouwen Herder niet/ dat hy soo veel sorge voor sijne Kerke draegt als
ghy lieden ? Kan niemandt de Schaepen Christi uit sijne handen rucken/
wat zijt ghy bekommert ? ontruckense uw dan iemandt / dat sullen maer
bocken oft verworpelingen zijn / des ghy haer behoort te danken datse uwe
Gemeente suiveren. Maer mogelijk sult ghy seggen. Sy konnen ook de
uitverkoornen voor een tijdt verleiden. Wat ist dan ? worden sy verleidt/
dat is van Godt alsoo besloten/ en kan van niemandt verhindert worden ;
hebt maer gedult / sy sullen d' eene oft de andere tijdt/ alwaert in 't leste stip=
jen van haer leven/ wel weder tot de Schaep-stal Christi keeren.

Dat hy seit dat de Remonstranten en Mennisten onder haer in vigeur leven,
en dat sy nochtans nae haer bloedt niet dorsten , is ydel : Want hy segt hier
selfs dat de Remonstranten veele Sociniaens worden / tegen welke hy de
straf=

straffen wil geoeffent hebben / voegt daer by dat de Theologische faculteit tot Leiden in haer advijs aen de Hoog: Moog: Heeren Staten/ seggen/ dat den Socinianen, soo wel by de Remonstranten, als Mennisten de deure open staet; waer uit men wel af-nemen kan/ dat het haer leet genoech is/ dat beide die secten onder haer in vigeur leven. Doch hier van sal in 't volgende breeder gehandelt worden.

Hy geeft noch te kennen / dat hy niet en houdt datmen de Religie met gewelt sal voortplanten; maer alleen beschermen. Wel aen / soo most hy dan de Socinianen met vreden laten (want die en zijn na sijn seggen geen Christenen) en haer niet dwingen tot hem te komen; maer alleen toesien/ datter van de sijne niemandt Sociniaens wierdt / en soo der iemandt soodaenich wierdt/ dien dan ook met goede redenen uit Godts Woordt beter onderwijsen/ oft als een on-Christen / Turk oft Heiden van de Christelijcke Gemeenschap uitsluiten. Hy sal seggen / sy verleiden de waere Christenen / en daerom moetmense dooden. Soo salmense dan dooden / ist niet om haer tot het geloove te dwingen / soo ist om datse niet verleiden souden / 't welk een siek wijf is / en een kranke Vrouw. Maer lieve! wie sullen sy verleiden? de uitverkoorenen konnen sy niet; de verworpene moeten doch in de helle eeuwich branden.

't Is te beklaegen / dat de meeste menschen soo geerne over eens anders geweten heerschen. Die men eens voor een Ketter houdt / al was hy noch soo vroom / hy moet van kant. My gedenkt wel wat dese Man in 't begin gevraegt heeft/ wat vroom mensche hy oft de syne ooit gehaet hebben? By den onpartydigen is notoir genoech / dat verscheidene onder de luiden te Rotterdam (daer men soo geerne Socinianen van maekte) vroome luiden zijn. Maer hy seit hoe kan iemandt die van 't gelove afgedwaelt is, recht Godtsalich zijn, &c. als of hy seide / de Socinianen oft Ketters zijn van 't gelove afgedwaelt/ so konnen sy dan niet recht Godtsalich zijn. Maer hy most eerst bewijsen dat dese luiden te Rotterdam Socinianen zijn; en 't selve bewesen zijnde/ dan noch datse daerom van 't gelove zijn afgedwaelt/ gelijk wy hier naer het tegendeel hoopen te doen. En ten anderen waerom besluit hy niet liever met de Schrifture uit de werken dat iemandt het gelove heeft / Jacob. 2. 18? Ghy sult seggen: Aen de vruchten kent men den boom, Matth. 7. De verleidinge en Godts-lasteringe / zijn werken des duivels / dese sien wy in haer/ en besluiten daer uit datse boos zijn. Ik antwoorde. De Godts-lasteringe en siet ghy in haer niet: Aen verleidinge houdt ghy haer schuldich te zijn; maer ghy moet weten dat niet alle verleidinge strafbaer is: want alle doolende / voor soo veel sy haere opinie een ander soeken wijs te maken / konnen op sulken wijse verleiders genoemt worden. Dus zijn de Lutheranen verleiders/ en nochtans wilt ghy lieden met haer wel vereenigen. Paulus seit van sommige uit de gelovige Joden / die meenden dat eenige spijsen ongeoorloft waeren / en over sulkx die niet aten / datse die den Heere niet en aten, en die den dach waerneemt van gelijken / Rom. 14. 6. en nochtans doolden sy beide / gelijk Paulus vers 14. te kennen geeft; niet bekennende de Christelijcke vryheit / maer soo verre ist daer van, daen dat

haer Paulus strafbaer soude oordeelen/ dat hy seit sy doent den Heere, om dat sy haer geweten/ schoon doolende/ volgen. Maer dese wil datse alle moetwillens doolen: Want hy gelijkt de doolinge by een boejen oft kluister, eerst al willens aengetrocken, en daer na door rechtveerdich oordeel vast geslooten, die den mensch gebonden houdt, dat hy niet gaen en kan, en doen na dat vereyscht de nature van de saaken, die hy geloven en doen moet; maer sy is niet als een voorrecht dat hem excuseert, soo hy ondertusschen niet en doet, dat hy na recht en billikheit moet doen. Uit het geseide blijkt niet alleen datter eenige dolinge kan zijn die by Godt excuseert; maer datse ook geprefen worden/ die haare doolende geweten volgen. Wel is waer/ dat een ieder na de rechte waerheit so veel in hem is behoort te staen; maer dikmaels is de waerheit duister/ de dolinge oudt en waerschijnelijk; ook wort het rechtsinnige gevoelen dikmaels met geen bondige redenen/ oft met al te groote hevicheit voorgestelt/ oft de dolende is klein van oordeel/ alle welke dingen hem konnen verhinderen om de waerheit recht te erkennen. Soo hy noch evenwel door dit alles doorbrak/ soo soude de vergeldinge te grooter zijn; maer als hy dat niet en doet/ dat hem Godt daerom verstoten soude/ oft met de doodt willen gestraft hebben/ vinde ik in de Heylige Schrifture niet/ insonderheit als hy met sijne dolinge meent Godt te verheerlijken/ en daerom niet ontsiet te lijden.

Dat hy seit dat de uitterlijke ruste, &c. vereyscht, dat alle die in een republijke zyn, tot een ware Religie verbonden worden, Heeft de ervarentheit van onse tijden anders geleert. Laet hem eens beproeven in Vranckrijck/ Spangien/ Italien/ &c. de ware Religie/ dat is na sijn meeninge de Heidelbergsche Catechismus/ Schotse Confessie en Canons van de Dortsche Synodus in te voeren/ hy sal haest gewaer worden/ wat voor een uyterlijke ruste daer door ontstaen sal.

Voorts dat hy bewijs eischt/ waer in dat de Socinianen beter zijn, en nader aen 't Christendom als de Turcken, dat doet Calovius selfs/ die hy seer prijst/ en achter sijn blaeuwboeckjen stelt/ dewelke voor-aen rond uit seit/ datse daer in van de Mahometanen en Joden verschillen, datse erkennen dat Jesus de beloofde Messias is. Daer in sy dan ook buiten twijfel beter zijn als de Turken. Ik sal hier by doen/ dat sy Christum alleen voor haren Wetgever houden/ en de H. Schrifture alleen voor den regel haers geloofs/ datse het eeuwige leven van hem verwachten/ en datse dat niet en stellen in vuile wellusten gelijk de Turken/ welke dingen buiten verschil zijn; anders soud icker by voegen/ dat sy de fundamenten der Christelijke Religie behouden/ hoe leet dat het u ook is. En dat hy seit bewijst het/ wort buiten twijfel spotsgewijse van hem geseit: want soo 't iemandt bewijsen wilde/ dat soude nae sijn seggen met een leugenachtich blaeuboexken moeten geschieden: en nochtans heeft hy te vooren verklaert dat de Magistraat het selve moet verbieden.

En dus hebben wy kortelijk wederleidt 't geen dese man bybrengt/ om te toonen dat men de Ketters en bysonderlijk de Socinianen moet vervolgen.

gen. Wy sullen ten overvloedt daer eenige redenen bytvoegen/waerom men geen Ketters en behoort te vervolgen.

Hier komen ons dan voor-eerst voor de woorden Pauli 1 Cor. 4. 3, &c. Doch my is voor het minste, dat ik van u-lieden geoordeelt worde, ofte van een menschelijk oordeel: jae ik en oordeele ook my selven niet. Want ik en ben my selven geens dings bewust: doch ik ben daer door niet gerechtveerdigt: maer die my oordeelt is de Heere. Soo dan en oordeelt niet voor den tijdt, tot dat de Heere sal gekoomen zijn, welke ook in 't licht sal brengen 't gene in de duisternisse verborgen is, en openbaeren de raadtslaegen der herten: ende als dan sal een iegelijk lof hebben van Gode. Ende dese dingen (broeders) hebbe ik op my selven, en op Apollo gepast by gelijkenisse, om uwent wille, op dat ghy aen ons soudt leeren niet te gevoelen, boven 't gene geschreven is, dat ghy niet d' eene tegen den anderen opgeblaesen wordt. Hier uit blijkt / hoe gevaerlijk het is/ dat de gene die van een andere secte zijn/ anderen willen veroordelen/ insonderheit/ die het fondament der Religie behouden / gelijk wy hier naer toonen sullen / dat de Socinianen doen. Paulus laet den Christenen niet toe een oordeel van verdoemenisse te spreecken over den sodanigen. En sullen wy een oordeel van verdoemenisse daer over uitvoeren? want die men als een Ketter doodt/ die meentmen dat ook verdoemt is; als men dan daer by gelooft / dat de godloosen terstondt na dit leven in de helsche vlammen sullen gaen / soo werpen wy haer genoechsaem in de helle / voorkoomende alsoo het oordeel des Heeren. Hoe meenen wy dat ons Godt dit af sal nemen/ dat wy de menschen/ die sich mogelijk noch souden hebben konnen bekeeren/ soo lange voor den tijdt/ aen de helsche tormenten overgeven?

Met welke plaetse over-een-komt/ 't geen de Heere Jesus seit/ Matth. 13. v. 24. tot 31. vergel. met 37. tot 44. Alwaer hy uitleggende de selve gelijkenisse/ alsoo segt / de Saejer van 't goede Zaat is de Soone des Menschen, en die het onkruid saait, is de duivel. So blijkt dan/ datmen door het onkruid geen andere verstaen en kan / als die na de verkondinge des Evangeliums zijn opgestaen/ dat is/ die valsche leringen invoeren/ en den schijn van waerheit en heilicheit hebbende / voor soodanige willen gehouden zijn. Waerom sy onder het goede kruidt staen/ even als oft sy mede goedt kruid waeren. En dese wil Christus niet / dat sijne voorbarige dienaers souden uittrecken: want hy wist wel dat sy het goede zaet voor het onkruidt dikmaels souden uitplucken / om dat sy 't onkruidt niet altijdt en kennen. Voorts om dat niemandt denken soude / dat hy het onkruidt soo wel kende / dat hy geen noodt soude hebben / om goet voor quaedt kruidt uit te plucken / soo seit hy/ laetse beide t' saemen opwassen, tot den oogst. En om te toonen dat dese uitpluckers / oft wieders geen menschen mogen zijn / soo seit hy vers 39. de Maeyers zyn de Engelen. Doet daer by / alwaert dat iemandt het onkruidt al wel kennen konde / soo isser evenwel gevaer / want gelijk bywijlen de wortel van het onkruidt / in de wortel van 't goede kruidt is gevlochten/ en 't onkruidt niet kan uitgetrocken worden / oft goede kruidt volgt mede; dat ook alsoo de eene siende den anderen op sijn geloof sterven/ daer door beweegt wordt om hem na te volgen. Soo datmen siet / dat Christus liever

 wil/

wil / dat alle geveinsden en verleiders in 't leven blijven / als datter met haer een vroome soude gedoodt worden. Maer dese menschen maeken daer weinich werk van.

Waer by gevoegt kan worden / 't geen te vooren uit Deut. 18. en Hebr. 10. is bygebracht / waer in te kennen wordt gegeven / dat Godt onder 't nieuwe Verbondt selfs wil straffen / die tegen sijne wetten sondigen.

Daer-en-boven: Dewijl ons dikmaels in de H. Schrifture geboden wordt / malkanderen niet te oordeelen; maer de verschillende te verdrae-gen / den bandt des vredes te houden / door de eenicheit des Geests / etc. als Rom. 14. 1. De swacke in 't geloof op te nemen, niet tot twistige strijdin-gen, veel min / haer om den hals te brengen. Soo veele vvy volvvassen zyn, laet ons dit selve gevoelen, en soo ghy yet anders gevoelt, dat sal u ook Godt openbaren. Maer daer vvy toe gekoomen zyn, laet ons na dien selven regel vvandelen, ende (daer in) het selve gevoelen, Phil. 3. 15. Door de liefde alles bedecken, alles geloven, alles hoopen (bysonderlijk de bekeeringe der do-lenden) alles verdraegen, 1 Cor. 13. vers 4, &c. malkanderen aennemen, gelyk ook Christus ons aengenomen heeft, tot heerlykheidt des Vaders, Rom. 15. vers 5. siet ook Phil. 4. 5. Col. 3. 12, 13. Eph. 4. 2, 3, 4, &c. En bysonderlijk wordt dit van de Bisschoppen geeyscht / 2 Tim. 2, 24. Een dienstknecht des Heeren moet niet twisten; maer vriendelijk zijn tegen allen, bequaem om te leeren, de quade verdragende, met sachtmoedicheidt onder-wijsende de gene die tegenstaen, of haer Godt t'eeniger tijdt bekeeringe gaeve tot erkentenisse der waerheidt; ende sy vvederom ontvvaken mochten uit den strik des duyvels, onder welken sy gevangen vvaren tot synen (Godes) vville.

Ja selfs de maniere / op welke Christus met de Sadduceen en Herodia-nen; de Apostelen met de verleiders en valsche Propheten gehandelt heb-ben / naemelijk / datse haer met redenen ende niet met gewelt hebben tegen-gestaen; oft soo sy yet anders gedaen hebben / midts haere geestelijke macht tegen deselve gebruikende / dit leert ons genoechsaem geen menschen / selfs niet de gene die van 't fondament zijn afgeweken / met uitterlijke macht te straffen. En of men al seit / datter toen geen Christen Magistra-ten waren / helpt niet: Want dewijl de Apostelen niet voor die tijden alleen; maer ook voor de toekomende geschreven hebben / soo moesten sy / (indien 't der Christenen plicht was sulke met den sweerde te straffen) geboden en regulen na gelaten hebben / na welke sich de Overheden in 't straffen der Ketters en andere souden hebben te reguleren. Jk swijge dat de straf-fen van de Apostelen gepleecht meer tot een exempel konnen dienen voor de Leeraers als voor d' Overheden. Dewijl 't dan nu den geestelijken aen die Goddelijke macht (om iemandt den Satan over te leveren tot verder-vinge des vleesches / op dat de Geest behouden worde) ontbreckt / daer uit behoorden sy te verstaen / dat sy geen macht en hebben om de Ketters / veel min de dolenden te straffen met eenige andere straffen / als met excommuni-catie oft uytsluitinge van de Gemeente.

Laet ons nu endelijk tot het twede koomen / namelijk tot die dingen die men

men den genaemden Socinianen na-geest/ om te betoonen datmen haer behoort te vervolgen; of om te bewijsen dat sy Ketters zijn. Men noemt dan voor-eerst haere opinien Godts eer-rovende en ziel-verderffelyke dvvalingen, 't Welk my dunkt on-christelijk gedaen / datmen eenige opinien soo leelijk sonder bewijs uit scheldt/ en nergens toe te konnen dienen / als om haer iedereen/ sonder kennisse oft soo is/ op 't lijf te schenden. Maer behalven dat sulx in sich selven quaet is / soo isset ook onrechtveerdich / dat iemandt van een ander (schoon hy 't ook verdiende) mishandelt wordt/die selfs geen seeckere kennisse heeft/ of die mensch sulx verdient heeft / en oft hem toestaet den sodanigen te straffen. Soo dat (indien der Predicanten versoek sal toegestaen worden) een van tween volgen moet; of dat de E. H. Magistraten gehouden sullen zijn der Socinianen Boeken aen de Schrifture te toetsen/ om niet sonder kennisse het oordeel uit te voeren: oft/ sonder kennisse der saeken/ op haer seggen alleen haer op 't lijf te vallen. Doch 't ware te wenschen dat sy alle de dingen die sy haer opdichten / hadden getracht te bewijsen/ soo souden veele wel anders gesien hebben. Datse Godts eere roven, en hebbe ik tot noch toe niet kunnen sien/ veel min dat hare gevoelens ziel-verderffelyk zijn; Sulk een gevoelen wordt met recht ziel-verderffelyk genoemt/ daer door de mensch reukeloos / ongebonden en sorgeloos wordt/ oft verhindert wordt tot een recht Godtsalich leven te komen / indien hy 't wil beleven. 't Welk sy van haer niet konnen bewijsen. Voorders/ die rooft Godes eere die hem yet toeschrijft dat waerlijk met sijn natuer en eygenschappen/ als daer zijn sijne goetheit/ oprechticheit/gerechticheit/ heilicheit/ macht/ heerlijkheit/ alwetentheit / etc. klaerlijk blijkt te strijden / oft yet van hem ontkent dat nootsakelijk moet bekent worden. Dat dit de Socinianen doen/ bewijsen hare redenen/die sy tot noch toe by gebracht hebben/ niet. En of sy onwetende yet sulx deden; leert ons het exempel van Paulus niet genoech/ dat daer voor by Godt vergevinge is?

Men segt dat sy de veroude dvvalingen van Ebion, Cerinthus, Samosatenus, en Arrius weder op-graeven: Wat Ebion en de andere gedreven hebben/ weten wy mogelijk niet seker. Den drie eersten wordt toegeschreven / datse onsen Salichmaeker voor een bloot mensche hielden. 't Welk soo verre van deser luiden meninge is / datse Christum niet als een bloot mensche / maer als een Godt boven alle Goden/ die in den Hemel (den Vader uitgenomen) en op der aerden zijn / verheffen. Gelijk van J. Crellius in sijne Christ: Zedekunst p. 275/276. beleden en betoont wort/ in de duitsche druk p. 289/290. en in sijn Boek van den eenigen waerachtigen God den Vader/ p. 615/616. daer hy seit. En op dat ghy selfs sien meugt, dat wy Christi eere ongeschend laten, en sulx na ons vermogen doen: wat eyscht hy meer van ons, als dat wy hem eeren gelijk wy den Vader eeren? komt hem ook eenige grooter toe? Niemandt acht ik sal dat seggen als een sinneloose. Siet ook p. 217/218. En Ostorod. p. 82. 83/84/ etc. in 't Hoogd. in sijne Onderricht: in de Hoofstp: der Christ: Rel: En Volkelius Lib: 4. Cap: 10. (Lat: druk) daer seit hy. De eerste maniere op welke Christus het gebodt van Godt te dienen vermeerdert heeft, is tot noch toe verhandelt. Volgt nu dat wy de twede verklaren, te weten hoe wy dien opper-

opperſten Vader door Chriſtum Goddelijke eere bewijſen moeten. Soo ſtaet aen te merken, dat dit op twee manieren moet geſchieden, te weten, dat wy niet alleen, voor ſoo veel wy Chriſti Diſcipulen zijn, Godt dienen; maer ook Chriſtum ſelfs, met de eere van Goddelijken dienſt vereeren, &c. en een weinich daer na. Want hier is ons voornemen van de aenroepinge Chriſti te handelen, dewelke niet anders is, als ſijn ziele, oft ook ſijn lichaem voor hem buigen, en nederwerpen; en alſo zijne opperſte heerſchappije en ſorge voor ons erkennen en op alle manieren die wy kunnen roemen. Wat lager. Hoe veel te meer zijn wy dan van wegen ſijne Goddelijke macht om dat te doen verplichtet. ſiet ook Cap. xj. en de verandtw: harer belijdeniſſe p. 162. en Volkelij gantſche derde en vierde Boek by na/ en veler andere ſchriften/ die genoech betoonen/ dat ſy hem voor een waren Godt erkennen/ alleen daer in verſchillende/ dat ſy hem voor den ſelven Godt die de Vader is/ niet en erkennen. Dit alles aengemerkt/ hoe houdenſe hem dan voor een bloot menſche/ oft graven de doodlingen van Ebion &c. weder op?

Tuſſchen Arrius en de voorgaende is geen klein onderſcheidt/ die derhalven ſeer qualijk by een gevoegt worden: want hy (nae 't ſeggen ſijner Parthijen; ſijne ſchriften zijnder nu niet) quam ſoo verre dat hy ſeide/ geeft my maer toe, dat de Vader een oogenblik voor den Soone geweeſt zy, en 't is my genoech, bereidt zijnde met ſijne partije te verdragen/ ſoo ſy hem ſlechts dit zijn gevoelen wilden vry laten. Hadden deſe luiden 't gevoelen dat Ebion, Cerinthus en Samoſatenus wordt toegeſchreven/ ſo waerenſe voor geen rechte Chriſtenen te houden; maer dit doenſe niet. Soo dat hier in niet trouwelijk wordt gehandelt/ datmen deſer luiden meeninge met den opgedichten naem van eenige oude veroordeelde opinien ſoekt hatelijk en verdacht te maken:

Doch men voegt er by/ van dien grooten Godts-laſteraer Servetus. Waer mede niet donkerlijk wordt te kennen gegeven/ datmen het dooden van dien man toeſtemt; en (waert in haere macht) met andere wel haeſt dien ſelven gang ſoude gaen. Siet eens hoe verre deſe luiden van den ſachtmoedigen aert Jeſu Chriſti zijn afgeweken; dewelke eenen menſche verſchoont/ die hem/ en dienvolgens ook den Vader laſterde/ ſijne Gemeente vervolgde/ en eenige dwong/ oft ymmer ſocht te dwingen tot gelijke laſteringe/ alleen om dat hy 't onwetende gedaen hadde; gelijk aen Paulo gebleken is: die ook van ſich ſelven getuigt/ dat hy hier in van Gode geſtelt was tot een voor-beelt der genade/ voor den genen die ſich desgelijx beſondigt hadden/ oft mochten komen te beſondigen/ 1 Tim. 1. 14, 15. Deſe in 't tegendeel roemen in de ſchande harer Voor-vaderen/ de welke een menſche hebben gedoodt/ en met groene tacken (O wreedtheidt!) verbrandt/ die Chriſtum in 't midden der vlammen beleedt/ en voor den Soone des eeuwigen Godts erkende: alleen om dat hy niet en verſtont/ en overſulx niet en konde belijden/ dat de Heere Jeſus deſelve Godt is/ en altijdt geweeſt is met den Vader. Daer men nergens en leeſt/ dat de eerſte Kerke ſulk een belijdeniſſe van iemandt heeft afgeeyſcht; maer op die/ die Servetus in 't vuur met ſijn bloedt beveſticht heeft/ duiſenden heeft gedoopt en voor Broeders aen-

geno-

genomen. De Historie van Servetus wordt wijdtlopiger beschreven van Castellio in sijn Vaticanus en ook daer achter aen/ en van Uitenbogaert in sijne Kerkel: Hist: p. 74/ 75. in de Rotterd: druk: anno 1647. uit welke dese repliceerder/ indien hyse lesen wil/ wel sien sal/ dat Servetus sich niet als een wanhopende gedragen heeft; maer dat hy den naeme Christi in 't midden der vlammen heeft aengeroepen. En wat reden isser/ om Calvinus daer in meer geloof te geven/ als anderen/ jae Calvinus behoort hier in minder geloof te worden/ alsoo hy Serveti geslaegene vyandt zijnde/ niet als partijdich van hem getuigt.

Ook dat sy de fondamenten des Christelijken geloofs de Kerke ontrukken. Welke doch? De H. Drie-eenicheidt. Wat de sacke belangt/ die staense toe/ voor soo veelse ter salicheidt nodich is; maer niet soo 't gemeene gevoelen daer van is. Niet durvende haer selven/ oft iemandt anders binden aen woorden die men in de H. Schrift niet en vindt/ als Persoon, selfstandicheit, Triniteit, Hypostasis, &c. te vreden zijnde met de woorden der Schrifture: want dat die/ so als 't gemeene gevoelen is/ een fondament der salicheidt soude zijn/ sie ik niet. De H. Schrift verklaert het nergens voor een fondament/ waer in men sonder gevaer der salicheit niet en soude konnen doolen.

Ghy sult seggen, Het fondament der Religie is, van Godt recht te gevoelen.

't Is waer/ in die dingen/ daer van in eenige plaetse der H. Schrifture gelesen wordt/ dat die dit niet gelooft/ niet kan salich worden/ oft yet de selve beteckenisse hebbende: oft van welke sulx uit een klaer gevolg blijkt: want soo men stelt datter noch eenige andere dingen ter salicheidt noodich zijn te gelooven/ daer van niet diergelijx in de H. Schrift wordt gevonden; wie sal ons dan seggen wat nodich/ wat niet nodich ter salicheit is/ soo 't de Schrifture niet en doet? Want ter salicheidt is nodich de fondamenten te kennen. Kan ons die de Schrifture niet aenwijsen/ soo isse/ volgens der Rooms-gesinden seggen/ onvolmaekt/ en ter saelicheidt niet genoechsaem. Dewijl dan dit in de Schrift voor geen fondament der salicheit verklaert wordt/ soo en isset daer voor niet te houden/ en derhalven onredelijk/ deser luiden opinien (schoon gestelt zijnde datse doolen) soo leelijk af te malen. Hebr. 6. en elders daer van de fondamenten gehandelt wordt/ vindtmen hier van niets.

De Godtheidt des Soons. Hier van is gesproken/ en getoont/ dat dit soo niet en is; hier voeg icker by 't getuygenisse uit hare belijdenisse/ die in 't Neerduyts overgeset is/ p. 24/ 25/ 28/ 30. en p. 36. seggen zy: Doch hoewel Christus (voor soo veel hem Godt verhoogt heeft) onser aller Hemelsche Heer, en dienvolgens ook onse Godt is, &c. en voorts van p. 21. tot 93. toonen sy in 't breede genoech/ datse de Godtheidt Christi niet kunnen geseit worden te lochenen. en p. 91. staet/ Wy geloven, &c. En in de gedaente (niet in der daedt) gevonden zijnde als een mensche: want in der daedt was hy noch, als hy verraden, gevangen, gebonden, en als een arme slaef mishandelt wierdt, Gode gelijk, sijne Goddelijke kracht en macht behoudende. en p. 92. Wy geloven dat in Christo woont, niet gelijk in andere Goddelijke Mannen, een deel-

tjen; maer alle de volheidt der Godtheidt, niet schaduws-wijse als in de wet en Propheten; maer lichaemelijk, dat is in der daedt en waerheidt, &c. En wat lager. Alle dese en sooder noch eenige Goddelijke eertitulen Jesu Christo in de Schrifture worden toegeschreven, geloven en belijden wy, &c. siet ook de belijdenisse in 't Latijn: want schoon sy hem voor den selven Godt niet erkennen/ die de Vader is/ soo achten sy hem des niet-te-min voor eenen waerachtigen Godt/ die over Hemel en Aerde met al watter in is regeert. En om de waerheidt te seggen/ dat sy hem voor dien selven Godt/ die de Vader is niet en erkennen/ is sulk een wonder niet/ alsoo veele der Oudt-vaderen selve in dat gevoelen schijnen geweest te zijn. Onder anderen zijn dit de woorden Tertulliani tegen Hermogenem. Godt is een Vader en een Rechter: nochtans is hy niet altijdt Vader en Rechter [geweest] gelijk hy altijdt Godt is: want hy kan geen Vader wesen voor den Soone, noch geen Rechter voor de sonde. Nu isser een tijdt geweest, datter noch de misdaedt, noch de Soone was, welke Godt tot een Rechter oft tot een Vader maken soude. Dergelijke plaetsen kan men alst nodich is met menichten by-brengen/ als van Ignatius, Irenæus, Justinus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Origenes, 't Concilium van Niceen, Alexander Bisschop van Alexandrien, Eusebius, Hilarius, &c.

En [de Godtheidt] des Heiligen Geests. Met wat schijn van waerheidt kan dit geseidt worden: die den H. Geest by maniere van spreken houdt voor het voornaemste dat in Godt is/ verlochent die de Godtheidt des Heiligen Geests, (al stelt hy) juist niet dat de H. Geest een bysondere Persoon is/ van de Persoon Godes onderscheiden/ gelijk Petrus een onderscheiden Persoon is van Paulo. siet hier van Crellii Boek van den H. Geest, Cap. 1. Doch wat sy van de Godtheidt des H. Geestes houden/ kan men in hare belijdenisse van p. 93. tot 108. sien/ en bysonderlijk p. 93/ 94/ 95/ 96/ 97/ 98/ 99. alwaer sy alle Goddelijke werken den selven toeschrijven/ hem noemende/ de eigenste kracht, de vinger Godts, sijne werken de aller-goddelijxste, &c: Den H. Geest voor een bysondere Persoon in de Godtheit te houden/ wort ons in allen gevalle niet geboden.

De genoechdoeninge en toerekeninge van Christi gerechtigheidt tot rechtveerdighmakinge. Wat doch voor een genoechdoeninge? Namelijk soodanige/ waer door men alleen door een oprecht geloove in Jesum Christum, al ist dat onse conscientie ons beklaegt, dat wy tegen alle geboden Godts swaerlijk gesondigt, en geen der selver onderhouden hebben, en noch steedts tot alle boosheidt geneigt zyn, nochtans sonder eenige onse verdiensten, uit loutere genade, Godt ons de volkomene genoechdoeninge, gerechtigheidt en heiligheidt Christi schenkt, &c. Vrage 60. Doch sulk een genoechdoeninge en toerekeninge van Christi gerechtigheidt, &c. ontkennense nevens andere Secten met de Schrifturen wel te recht. Andersins soo ontkennense sijne genoechdoeninge niet/ als blijkt uit hare Belijdenisse/ pag. 55. daerse seggen dat Christus alle pynen, &c. geleden heeft, op dat hy door sijn allerbitterste pynen, ons het eeuwige leven, en de geluksaligheidt soude toebrengen. en pag. 56. Want hy heeft sijn heiligh en dierbaer bloedt uitgestort, als een

heilige slachtoffer voor onse sonden, op dat hy door het tusschen komen van soo een voortreffelijke, en t'eenemael uitnemende, en Gode seer aengename daedt, onse sonden t'eenemael uitvvisschen, en van die betalinge, vergevinge, en het eeuvvige leven ons t'eenemael versekeren. Maer wie en siet niet/ dat men hier als in 't voor-by gaen de Remonstranten soekt te bekladden/ en de bysondere geschillen/ die de Contra-Remonstranten met haer gehadt hebben/ onder de Ketteryen der Socinianen stellende/ haer met dien naem soekt vuil te maken/ en in de selve onheilen/ waer mede sy de andere dreigen/ te storten.

De kracht des Geests in de vvedergeboorte. Dit wordt haer buiten waerheidt te laste geleidt/ laet eens een tittel uit eenige hare Schriften oft Belijdenissen bygebracht worden/ daerse dit seggen. Het tegendeel wijsen alle hare Schriften uit/ daerse van dese sake handelen. Siet 't geen Crellius in sijn boek van de H. Geest/ van pag. 214. tot 276. toe seidt/ alwaer hy de uitwerkinge van onse gantsche Godtsdienst den H. Geest toeschrijft. En in sijn Zedekunst pag. 62. in 't Latijn/ in 't Duits pag. 69.: daer seidt hy onder anderen aldus: Wy sullen hier byvoegen, de vierde oorsaek van onse Godtvruchtigheidt, namelijk den Geest Godes, oft sekere hemelsche kracht, in onse herten, op een bysondere vvyse uitgestort, die ons tot de oeffeninge des deugdts bequamer maekt, en daer toe aen drijft. Des selfs vverkinge, om de deucht in ons te vvege te brengen, is voornementlijk tvveederley: Eerst voor soo veel hy ons verstandt verlicht, en dienvolgens onsen vville tot het goede buigt. Ten anderen, voor soo veel hy de vville selfs onmiddelijk (soo men seidt) aenport, en haer tot de oeffeninge des deuchts vvakkerheidt byset, &c. En een weinigh daer na. De tvveede vverkinge des goddelijken Geests, die onmiddelik, omtrent de wille besich is, is wanneer hy sekeren yver in de mensch vervvekt, het gevvelt der herts-tochten, die de goede vville bestryden, bedvvinght, de traecheidt vvech-neemt, en ons met eenige prikkelen tot de deugdt opvvekt, &c. Siet ook Ostorod. onderricht/ pag. 282. Diergelijke plaetsen souden vele konnen bygebracht worden; waer uit de Leser mach oordeelen/ hoe trouwelijk dit haer te laste wordt geleidt. Doch sy sien mogelijk op de onwederstandelijke kracht/ die de H. Geest (na haer seggen) in 't wederbaren der menschen gebruikt. Indien 't soo is/ soo oordeele een yder of dit oprecht gegaen is/ in 't beschuldigen van iemandt. 't Is in Hollandt genoech bekent/ dat dit mede een der verschillige punten is/ tusschen haer en de Remonstranten: welke sy hier mede/ onder de Socinianen/ stellen.

De opstandinge der afgestorvene lichaemen, en de hoope des eeuwigen levens. Dit wordt soo duister/ en dubbelsinnich voorgestelt/ dat ik bekenne niet te weten wat men eigentlijk hier mede seggen wil. Twee gissingen sal ik voorstellen/ waer van 't misschien een van beiden/ oft alle beide is. De eerste is/ datse souden sien op het gevoelen waer by sy stellen dat de Godtvruchtige niet met dit lichaem/ so alsset nu is; maer met een verheerlijkt lichaem sullen verrijsen/ gelijk te sien is in de uitlegginge Crellii over 1 Cor. 15. vs 35, &c. in de Duitsche druk van p. 118. tot 187. en Ostorod: onderricht: p. 394.

p. 394. Doch sy stemmen selfs toe dat de lichaemen sullen verandert worden in hoedanicheden / eerse in den Hemel sullen koomen. Is dan daer soo veel aengelegen/ of sy in wesen / oft hoedanicheden verandert worden / en of na de opstandinge/ oft in de opstandinge de lichaemen sullen verandert worden: daer doch de selve geest met de lichaemen weder vereenicht wordt?

Maer misschien siense hier / oft hier alleen niet op; maer daer op / dat sommige onder haer stellen / dat de Goddeloosen niet en sullen verrijsen. 't Welk dan noch vry wat anders is / als de hoope des eeuwigen levens te lochenen: want hoe? kan de opstandinge der Godtvruchtigen niet gestelt worden/ oft moetmen ook juist noodtsaekelijk de opstandinge der Goddelosen stellen? 't Gevoelen der Pharizeen/ten tijden Jesu Christi/ was/ dat de zielen onsterffelijk zijn, van de welke het oordeel onder der aerden geschiede, daer haer loon nae werken wierdt gegeven, de boose namelijk wierden tot eeuwige gevankenissen gedoemt, de goede konden tot het leven lichtelijk wederkeeren. gelijk Fl: Josephus getuigt/ (in de Joodse Outh: Boek 18. Cap. 2.) en in 't tweede Boek der Joodtse Oorlogen/ Cap. 7. (in sommige Cap. 12.) seit hy: Dat de Pharizeen geloven, dat alleen de zielen der vroomen in andere lichaemen verhuisen, maer dat der goddeloosen zielen met eeuwige straffen gepijnigt worden. Daer uit men siet/ dit het gevoelen der Pharizeen geweest te zijn/ dat de zielen der boosen niet weder in het lichaem koomen. En nochtans seit de Euangel. Lucas/ Act. 23.8. van haer aldus: De Sadduceen seggen datter geen opstandinge is, noch Engel, noch Geest; maer de Pharizeen belijden het beide. En dus ontsiet Paulus selve niet vers 6. te roepen/ mannen broeders ik ben een Pharizeer, eens Pharizeers Soone, ik worde hier over de opstandinge der dooden geoordeelt. Soo dat de Schrifture niet terstont en seit dat iemandt de hoope des eeuwigen levens lochent/om dat hy de opstandinge der goddelosen niet kan toestaen: gelijk het ook seker is / dat dese luiden de hoope des eeuwigen levens voor 't eenige fondament van de heilicheit des levens/ en van de Christelijke Religie houden. Des doen sy niet wel/ die haer dese blame aen-wrijven.

Men segt voorders: Dat sy de gantsche Christelijke Religie om verre werpen. Die de fondamenten der Religie ongeschendt behouden / tegen de burgerlijke wetten niet en sondigen / en naer alle haer vermogen de Christelijke Religie voorstaen / die de H. Schriftuur voor den eenigen regel haers geloofs erkennen / de 12. artikelen des geloofs toe-stemmen / haer leven na de geboden Christi/ voor soo veel sy haer bekent zijn/soeken te richten/hoe kanmen van de selve seggen dat sy de gantsche Christelijke Religie om verre werpen?

Dat sy maer een schijn van een Godt, een ingebeelde Christus, en in der daed een grouwelijk en af-godt dienen. Indien dit geseit wort van luiden die hare boeken gelesen hebben / so staet te beduchten dattet meer uit een groote partijdicheit en hevicheit wordt uitgesmeten / als om dattet in der daet soo is/ oft dat sy het waerlijk van haer gevoelen. Alle het gene wy nu getoont hebben/ en noch toonen sullen/ ook 't gene sy in haere Boeken van Godt belijden/ en van Jesu Christo/ geeft genoech te kennen / dat sy geen schijn van

een

een Godt, noch grouwelijken afgodt dienen. Want voor-eerst / stellen sy dat Godt is / en een vergelder is der gener die hem soeken / dat hy een is / eeuwich / een levendich Godt is / die de fonteyne is van alle leven en wesen / dat hy geen verstandeloos wesen is / maer op 't hooghste verstandich ; dat hy vrywillich is / dat hy almachtich is / dat hy alles regeert en bestiert met de allerhoogste wijsheidt / en datter niet by geval / oft buiten syne bestieringe oft weten geschiedt / dat hy wijs / heilich / saelich is / dat hy oneindich en over al tegenwoordich is / goedt / genadich / rechtveerdich : in 't kort / alles wat de Heilige Schrift oft de reden leeren dat in Godt is. Van Jesu Christo ook van den Heiligen Geest bekennen sy alles wat de H. Schrift leert noodich te zijn om saelich te worden. Als dat Jesus Christus is onse Koning / Propheet en Hooge-priester / dat men hem moet aenroepen / en als den Vader self eeren / en dienen / dat hy een Godt is / die Hemel en Aerde met alles watter in is regeert / dat hy een Godt is / gezegent in alle eeuwicheidt. En om van de H. Geest niet alles te verhaelen / soo sende ik den leser tot de voorgemelde plaetsen van hare Boeken / daer sal hy sien de ongerijmtheidt van dese beschuldiginge. Datse van Christo niet en belijden dat hy de selve God is met den Vader / 't selve sien wy niet / dat de Apostelen van de Christenen klaer uit af-geeyscht hebben te gelooven op verbeurte van salicheit. Voorts datse den Heilige Geest geen Persoon durven noemen / is soo vreemt niet / dewijl het de H. Schrift nergens doet / en wy niet denken moeten / dat wy wijser zijn als de Heilige Geest / en bequamer woorden sullen vinden / om de Goddelijke nature uit te drucken / oft de Ketters van de rechtsinnige te onderscheiden / als de Geest in de Schrifture doet. Van Godts voorwetenheidt sal ik daer na spreken / hier seg ik in 't voor-by-gaen / dat sy stellen / dat Godt alles weet / watter behoudens de nature der saeken kan geweten worden / wat wilmen meer ? De vrywillige daeden der menschen / stellen sy / dat niet wetelijk en zijn / soo is dan 't verschil niet of Godt alwetende is ; maer wat al saeken dat wetelijk zijn oft niet. Men moet de saeken door verkeerde gevolgen niet verdraeyen ; maer die nae den aert der liefde seggen so als se zijn.

Noch seitmen dat sy loochenen den grondt van de ware vernederinge, de oorspronkelijke ongerechtigheidt, de beste motiven tot waere Godtsaligheidt. Ik sal ditmael niet ondersoeken / of die oorspronkelijke ongerechtigheidt / gelijk die van haer gestelt wordt / niet veel eer de vernederinge om verre stoot / (gelijk ik 't daer voor houde) maer dit seggen / dat de dagelijkse ondervindinge / en 't smertelijk gevoelen der dadelijke sonden en swackheden / die ieder in sich bevindt / den mensche stoffe genoech geven / om syne nietigheidt te bekennen / en hoe seer wy de Goddelijke genade alle oogenblikken van noode hebben. De erf-sonde dient veel eer tot verschooninge als tot overtuiginge van ware sonden. Doch dese oorspronkelijke ongerechtigheidt weet men genoech / dat een van de verschillen is / die sy met de Remonstranten hebben / welk gevoelen sy hier de Socinianen toeschrijvende / genoech te kennen geven waerse henen willen / namelijk op dat de Remonstranten

voor Socinianen gehouden zijnde / sy haer onder dien naem op 't lijf mochten vallen.

Ook de verdiensten Christi. Hier van sal kort hier na gesproken worden. Hier segge ik / dat sy de verdiensten Christi ontkennen / soo als ghy die stelt / ('t welkse met de Remonstranten gemeen hebben.) Wijders blijkt uit hare schriften dat sy die niet soo simpelijk konnen geseidt worden te loochenen. Want in hare Belijdenisse op 't artijkel gestorven seggen sy. Doch alle dese soo schrikkelijke en wreede dingen, heeft die aller-onnoselste, en die van alle sonden vry was, uit sijns vaders bevel, en volgens de voorseggingen der Propheten, vrywillich voor ons geleden, namelijk op dat hy ons door sijn alderbitterste lijden en doodt, het eeuwige leven en geluksaligheidt soude toebrengen. En een weinich hier na / hy heeft (namelijk door sijne doodt) alles in hemel en op aerde versoent, en tot vrede gebracht. Wat lager staet. Daer uit dan vorders blijkt op wat wijse ons Christus met sijne doodt met Gode versoent, tot Godt gebracht, tot sich getrokken, van alle ongerechtigheidt verlost ende ons Gode en sich selven gekocht heeft, &c. En in de gemelde verantwoordinge der Belijdenisse / pag. 132. Wat recommandeerr hy ons de wonden Christi, die wy erkennen voor de genesinge en behoudenisse onser zielen? wat sijn bloedt, waer door wy gelooven dat wy verlost en versoent zyn? wat leert hy ons, dat wy waerlijk van Christo verlost zyn, die dese waerheidt veel waerachtiger als hy verstae. Dat men door en van Christo alles verkregen heeft en noch verkrijght / dat ons noodich is ter salicheidt / bekennen sy; maer dat wy sulks door sijne verdiensten houden / verkregen hebben konnen sy niet sien / te meer alsoo sy meenen 't selve niet alleen niet klaerlijk in de Heylige Schrift geseidt te worden; maer ook om dat het woordt verdiensten, oft iet de selve betekenisse hebbende / is dese saecke in de Schrifture niet gevonden en wordt. Siet Volkelius lib. 5. Cap. 20. Ook beneden / pag. 18. en 19. en boven.

En de bekeeringe door de werkinge des H. Geests. Namelijk soo als men door die werkinge verstaet een onwederstandelijke kracht des H. Geests / en daer aen verbeuren sy niet: want de H. Schrifture weet van sulken bekeeringe niet te spreken. siet boven.

Sy maken vande Godtsaligheid maer een Heidensche Zede-kunst. Waerom dat? om datse de goede werken van Christo geboden / in 't stuk van de rechtveerdighmaekinge en saligheidt / met het geloove te samen voegen? soo maekt dan ook den Apostel Jacobus cap. 2. 22. van de Godtsalicheidt een Heidense Zede-kunst / als hy seidt / soo siet ghy wel, dat de mensche gerechtveerdight wordt uit de werken, en niet uit het geloove alleen. Rom. 1. 17. Heb. 2. 4. De rechtveerdige sal uit den geloove leven. siet Heb. 3. 7. Die rechtveerdigheidt doet, die is rechtveerdich. Siet de Schriften der Remonstranten. Oft om datse niet konnen toestaen dat de mensche gerechtveerdight kan worden / schoon hem sijne conscientie beschuldigt van de overtredinge aller geboden Godes, soo hy sich niet en bekeert en de geboden onderhoudt? Doch hoe verre hare Zede-kunst vande Heidensche Zede-kunst verschilt / betoonen

haere

haere uitleggingen over Christi geboden. Leest Crellii Zede-kunst/ en Volkelius van de bysondere geboden Christi/ in sijn Boek van de waere Religie/ &c.

Datse menschen zyn die gelijkse van veel woorden zyn, en liever een ander bestrijden als het hare verdedigen, en benevens hare menschelijke geleertheidt en door-trapte archlisticheid stout en hovaerdich zyn, wijs in hare eigene oogen, opgeswollen door een waen van eigen gerechtigheidt, en ingebeelde volmaektheit. Elk woordt was wel noodich te overwegen/ om de grootheid van dese blame te vertoonen; doch dit moet ik seggen/ dat het meeste deel dier dingen in 't gemoedt bestaende/ van de menschen niet konnen geweten worden/ als door een langdurige gemeensaeme ommegang. En daerom dunkt my dat schoon het waer was/ 't geen men seght/ dat sy 't alles maer van hooren seggen souden hebben/ en derhalven niet sonder lichtveerdigheidt soo asseurant kan geseidt worden. Maer ik eyscher bewijs van/ oft segge soo sy 't niet bewijsen/ dat sy de luiden t'onrecht beschuldigen. Laet ons wel toesien/ dat wy in eens anders ooge geen splinter en sien/ en daer een balk van maken/ en de balk die in onse ooge is/ niet eens gewaer en worden. Die hare boeken gesien heeft/ insonderheydt Crellius boek van den eenigen Godt den Vader/ en Slichtingh van de Drievuldigheidt; mach oordeelen/ of sy liever een anders gevoelen bestrijden, als het hare beschermen. Datse vol van lasteringen tegen Godt en sijne heilige waerheidt zyn. Dit stel ik by de voorgaende misslagen.

Datse de Drie-eenicheidt voor een drie-hoofdich monster uitschelden: Ik weet niet dat iemandt soo gesproken heeft als Servetus/ en die en seide dat niet van de Drie-eenicheidt soo alsse in de Schrifture beschreven staet/ maer soo alsse hem docht van de menschen verdicht te zijn/ 't welk hem ook dier genoech betaelt is.

En voor een versiersel van de Antichrist. Dit machmen voor geen scheldtwoordt houden; maer voor een beschuldinge oft liever waerschouwingh/ daer dan over te disputeren staet/ oft soo is/ of niet. Maer neemen sy dit soo qualijk/ en vinden sy geen swaericheidt in soo veel scheldt-woorden als sy tegen die luyden uitwerpen?

Sy spotten (seidt men) met de vereeningingh der twee naturen in Christo. Spotten geloove ik sal men haer niet bewijsen; maer 't verwerpen der opinien/ die in de H. Schrifture niet duydelijk te vinden zijn/ kan ik niet sien/ waerom dat voor sulk een swaere misslagh te houden zy/ by den genen die de H. Schrifture alleen voor den regel haers geloofs in saken van Religie houden/ en daer by stellen dat de Schrifture alles in sich begrypt/ wat noodigh is om saligh te worden.

En datse maeken van den H. Doop een kinder-spel. Datter iemandt onder haer dit van de kinder-doop geseidt hebbe/ mach wel zijn/ en wel licht is dit haer meeninge daer van/ 't welk sy met de doops-gesinden gemeen hebben. Maer 't geense van den kinder-doop seggen/ seggense dat van den doop in 't gemeen? of is 'er geen andere doop als de kinder-doop? Die van een menschelijke insettinge/ gelijk de kinder-doop is/ (die nergens in de H. Schrif

woordt

wordt bevolen / noch toegelaten / noch met exempelen bevestight is / noch met eenigh bondich gevolgh kan betoont worden geoorloft te zijn / ik swijge noodich of nut) een kinder-spel maekt; maekt die van den doop een kinder-spel? siet de Belijdenisse pag. 113.

En van het H. Avondtmael een krachteloose Ceremonie. De kracht die de Gereformeerden het H. Avontmael toe-schrijven / en vinde ik in de Schrifture niet: Want sy meenen dat Christus lichaem geestelijker wijse genooten wordt / en alsoo eenige geestelijke genade aen ons / in en door het nuttigen des Avontmaels wordt mede-gedeelt: als af te nemen is uit vrag. 75. 76. 77. 78. 79. alwaer sy seggen; Dat Christi lichaem, en bloedt met het deelachtigh zyn, en gemeenschap hebben des Broodts en Wijns, tot een geestelijke spijs en drank den nuttigers wordt aengeboden en gegeven. Synopsi purioris Theol. Thes. 6. de cœna, ost in 't kortbegrijp der suivere God-geleertheit / in de 6. Thes. van 't Avontmael. My dunkt niet vreemt het seggen van Volkelius in 't 4. Boek cap. 22. Dat het H. Avontmael een teken is van de geschonkene genade. Siet Jonas Slichting / in sijn boek van de instellingen en geboden des Nieuwen Testaments. Ook Socinus van 't Avontmael des Heeren / &c. Om dat dan iemandt het H. Avontmael eenige kracht toe-schrijft / die der niet in en is; maekt daerom een ander / die de selve ontkent / dat tot een krachteloose ceremonie? Wat 'er af zy / Zwinglius verschilt in desen van haer niet / met sijne naevolgers / die daerom voor geen ketters gehouden worden.

Datse de belijders van de waerheidt lasteren, als Atheisten en Antichristen, en spreken tegen haer een oordeel van verdoemenis, dat niemandt die de Godtheidt Christi belijdt kan saligh worden. Dat dit niet waer en is / maer het tegendeel / soude ik met menichte van hare woorden konnen betoonen. Nu eysch ik bewijs van dit seggen: want ik het alles ontkenne. Evenwel om niet te schijnen het bewijs te willen ontgaen / soo leest eens de Omissa ofte uitgelatene dingen van de Zede-kunst van Crellius / in 't eerste ontrent lin. 6. daer zijn de woorden dese: Maer tot noch toe is dit het gevoelen onser Kerken, dat de doolinge van de Drievuldigheidt is een Godt door sich selfs de salicheidt niet en kan ontnemen. En dat de gene die de Drievuldigheidt dienen, soose anders maer alle de geboden onderhouden, konnen saligh worden. Doch om dat dese Omissa niet by alle exemplaren verkocht en worden / soo siet Crellius in 't boek van den eenigen Godt den Vader pag. 635. 636. 't Gevoelen van onse partye is gevaerlijk, en verongelijkt Godt, Christum, en de heiligheidt; maer wy houden dat dese doolinge en onkunde van de goedertierenste rechter kan vergeven worden, sooder geen hertnekkigheidt en verachtinge by en komt

Datse sulke Godts-lasterlijke dwalingen voortbrengen, die sonder de grootste Goddeloosheidt niet kunnen gestrooit, noch onder de Christenen geleden worden. Ook wordt 'er geseidt in 't request van de Zuydt en Noordt-Hollandtsche Synode / dat selfs de E. Magistraeten van der Socinianen fenynige tongen niet vry en zyn. 't Welk niet als een louter verdichtsel en is: want sy sullen nooit van de Magistraten qualijck spreken; jae de meeste onder haer hou-

houden dat ampt voor geoorloofst. Waer nu geev' ik yeder te bedenken/ of dese woorden niet liever op haer selfs/ als op de Socinianen passen: Want soo dat waer is/ dat die doolingen niet sonder de grootste goddeloosheit onder de Christenen konnen geleden worden, so moet dan volgen/ dat de Magistraten (die dit volgens haer gevoelen gehouden zijn te doen) de grootste godloosen zijn/ dat sy die doolingen lijden/ oft niet uit en roejen.

Ik kan ook niet na-laten aen te roeren/ dat haer na gegeven wordt/ dat sy uit Polen verdreven zijn, &c. om dat sy een Boek onder de pers hadden, met desen titel *Tormentum throno Trinitatem deturbans.* In welke beschuldinge verscheidene misslagen te gelijk begaen worden. Voor-eerst/ als sy seggen dat haer die dingen zijn aengedaen om het drucken van dat Boek; daer nochtans J. Lætus (die dese Historie beschrijft/ p.543. inde druk van J. Ravesteyn.) seit/ dat het geschiet is/ ter occasie dat eenige van de jeugdt een crucifix eerst seer bespot/ en daer na om-geworpen hadden. Dit t'eenemael verswijgende/ verdicht men een andere oorsaak/ naemelijk het drucken van dat Boek: want schoonder sulken Boek waer onder de pers geweest/ soo en isset nochtans daerom niet geschiedt. Doch wat dat Boek/ genoemt een geschut dat de Triniteit van den Throon werpt, belangt; ik hebber neerstich nae vernomen/ en bevinde dat het van Lætus verdicht/ oft te licht van hem geloofst is.

Daer-en-boven beschuldigt men haer/ dat sy een leere toestellen, die niet boven de reden gaet: Daer op segge ik/ datter in de H. Schrifture niets en is geboden te glooven/ dat wy niet verstaen en konnen; maer wy worden veel eer op veele plaetsen vermaent/ om wel te verstaen 't geen ons gepredikt wordt. Soo seit Jesus Christus/ Matth. 13. 19. als iemandt het woordt des Koningrijx hoort en niet en verstaet, soo komt de boose en rukt wech 't gene in zijn herte gezaeit was. Soo worden dikmaels de menschen bestraft/ om dat sy niet en verstonden/ 't gene haer geseidt wordt van Godes wegen/ als Psalm 32. 9. Ephes. 5. 17. 1 Cor. 14. 20. Siet mede Marc. 8. 17. Es. 44. 18. Jerem. 4. 22. 14, 21. Rom. 12. 2. Soo wordt de dierlijke mensche bestraft/ om dat hy de dingen, die des Geests Godts zijn, niet en verstaet, 1 Cor. 2. 14. En Coll. 2 8. worden wy vermaent dat wy ons niet moeten laten als een roof wech voeren, door de Philosophie en ydele verleidinge; 't welk wy niet konnen doen/ soo wy niet verstaen wat de ydele Philosophie/ en de waere Philosophie is. So dat ons niet in de H. Schrift belast wordt te glooven/ 't geen wy niet en verstaen. 't Welk ook sich selven wijst: want hoe kan ik glooven 't geen my iemandt seit/ als ik niet en verstae wat hy my seit? Ghy sult seggen/ datter veele dingen zijn in de Christelijke Religie/ die wy niet begrijpen konnen/ en die wy nochtans moeten glooven/ als dat Jesus uit een Maegt geboren is/ datter drie Persoonen in een Godt zijn/ oft dat de Vader/ de Soon en de Heilige Geest een zijn/ datter een Opstandinge der dooden is/ dat Godt van ons eischt 't geen wy niet doen en konnen/ en veele andere saeken/ die de eene en de andere secte seit datmen glooven moet/ schoon mense niet begrijpen kan/ ja schoon se met de reden strijden. Hier op seg ik voor-eerst/ dat sooder yet gestelt wordt/ dat met de gesonde

reden ſtrÿdt / datmen dat als bedriegerye moet verwerpen: want Godt heeft de reden in de menſch geplant / om de ſaeken te vatten / en ſooder yet kan waer zÿn / dat daer mede ſtrÿdt / ſoo en iſſer niet ſoo ongerÿmt / dat niet kan ſtaende gehouden worden. Ten tweeden / datter veele dingen in de Heilige Schrift ſtaen / die boven de reden gaen / ſtaen alle menſchen (ook die ghy Socinianen noemt) toe: Als die wonderlÿke generatie onſes Heeren Jeſu Chriſti / het eeuwige leven / en de opſtandinge der dooden. Doch men moet de ſaek onderſcheiden / van de maniere op welke die geſchiedt.

Dus moeten wy gelooven / dat Jeſus ſoo wonderlÿk gegenereert is; maer hoe die generatie eigentlÿk toegegaen is / wordt ons niet geſeit / des begrÿpen wy het niet / en daer niet af wetende / konnen wy daer ook niet van gelooven. Dat de dooden ſullen opſtaen moetmen gelooven / men kan 't ook wel verſtaen / gelÿk het voorgaende; maer hoe dat het toegaet wordt ons niet af-geeyſcht te gelooven. Datter drie Perſoonen in een Godtheit zÿn / moetmen niemandt als noodtſaekelÿk op-dringen om te gelooven / dewÿl het niet uitdruckelÿk in de Heilige Schriſture ſtaet. Niemandt is ook gehouden hier meer van te gelooven / als hy vatten kan / want dat iemandt niet verſtaet / daer ontrent geeft geen geloove plaets. Kan iemandt uit de Heilige Schriſture vatten / datter drie Perſoonen in een Goddelÿk weſen zÿn / dat hy dat geloove / kan iemandt het niet vatten / wy moeten hem daer toe noch tot eenige onſe opinien dwingen / noch hem daerom veroordeelen; maer met den Apoſtel / Philip. 3. 15. ſeggen: ſoo veele als wy volmaekt zijn laet ons dit gevoelen, ende indien ghy yet anders gevoelt, ook dat ſal u Godt openbaren. Doch daer wy toe gekomen zijn, laet ons [daer in] na den ſelven regel wandelen, laet ons [naemelijk daer in] het ſelve gevoelen. En dus ſtemt een ieder toe datter veele dingen waerachtich zÿn / die boven ſÿn verſtant gaen; maer de Hoe konnen wy niet verſtaen / en daer omtrent kan ook geen geloove plaetſe hebben. En dit iſſet / beminde Leſer / dat ſy noemen een Religie ſmeden, die niet boven de nature en reden gaet. Daer kan geen grooter bedroch zÿn / als dat men ons wil wÿs maeken / datter iet waer kan zÿn / dat tegen de reden ſtrÿdt / oft datmen iet gelooven moet / dat men niet verſtaen kan: Want onder dien dekmantel / konnen alle ongerÿmtheden ſchuilen. Dies ſiet wel toe, dat u niemandt als een roof wech voere, door de Philoſophie, en ydele verleidinge, door overleveringe van menſchen, Col. 2. 8. Sullen wy rekenſchap geven / van alles wat wy weten / en gelooven / ſoo moeten wy ook verſtaen 't geen wy gelooven.

Andere geven haer na / dat ſy met de Jooden lochenen, den Perſoon des Heiligen Geeſts. 't Welk klaerder is als de gene doen / die ſeggen dat ſy de Godheidt des Heiligen Geeſts lochenen, 't welk wy betoont hebben anders te zÿn. Hier op ſegge ik / dat dat ſoo ſchrickelÿk niet en is: want wy moeten niet wÿſer zÿn als de H. Schriſture; haddet die ſoo ſchrickelÿk geoordeelt / ſy ſoude wel ergens geboden hebben / op verbeurte van de ſalicheidt / te geloven / dat de H. Geeſt een Perſoon is. Nu wordt ſulx nergens geſeit / hoe durven wy dan ſoo ſchrickelÿken oordeel vellen / van een ander / die dat niet kan toeſtaen / inſonderheidt / als wy ſtellen / dat alles wat ter ſalicheidt no-

dich

dich is/ in de Schrifture is begrepen? Sy erkennen de Godtheidt des Heiligen Geests / en dat seit de H. Schrift duydelijk / dat behoorde genoech te zijn/ en in 't geen de Heilige Schrift niet en seit/ daer in moeten wy een ander aen ons verstant niet binden. En dat sy (om de saek haetelijk te maeken) seggen/ met de Joden die den Heere Jesum gedoodt hebben: moet men niet een sier achten; want men kan met de Joden/ Papisten/ Heydenen/ jae met de Duyvelen/ wel wat goets gelooven: als Jac. 2. 19. staet / ghy gelooft datter een eenich [Godt] is, en ghy doet wel, de Duyvelen gelooven 't ook. 't En is niet al quaet wat boose menschen doen oft gelooven / en 't moet ons niet afkeerich maeken/ dat wy yet gelooven / dat een ongeloovige gelooft. Dit en segge ik niet / om te toonen dat sy te recht lochenen dat de H. Geest een Persoon is; maer alleen/ dat het belachelijk is/ te seggen met de Joden, met de Pelagianen, Turken, &c. Doch is ook aen te merken / dat het vry haetelijk geseit is/ dat sy de Persoon des H. Geests lochenen, by nae als of sy seiden/ datter geen H. Geest en is. Dit is alleen haer gevoelen / dat de Heiligen Geest geen bysondere Persoon is / van Gode onderscheiden / gelijk Jan van Pieter onderscheiden is; Dat sy het Priesterlijke ampt Jesu Christi lochenen. Om d' onwaerheit hier van te toonen / waer van noode veel uit te schrijven/ dies senden wy den leser tot het Boek Volkelij in 't derde boek/ Cap. 37. 38, 39. en hare belijdenisse p. 55/ 56/ 57/ 58/ 59. Welke alles ik om de lankheidt te vermijden / niet uit en schrijve. Doch op dat ieder (die de Boeken niet kan hebben) sien mach wat van de saeke zy / pag. 118. van de belijdenisse staet: Wy geloven dat alle voorledene sonden, hoe swaerse ook souden mogen zijn, ook alle die na des waerheits kennisse begaen zijn tusschensluipende struikelingen der menschelijke swakheidt, aen alle de gene, die sodanige gemeenschap met den H. Geest, als geseit is, hebben, volkomentlijk vergeven worden door het Bloedt en Offerhande Jesu Christi; en datse alsoo niet uit de werken, noch haer eigen verdiensten, maer sonder de selve, uit Godts genade gerechtveerdigt worden. En in de verantwoordinge harer belijdenisse/ p. 8/9. (dese verantwoordinge heeft desen titul/ *Confessionis Christianæ, ad rogum damnate manium, &c.*) Wy geloven dat de waerdije en kracht van sijn (Christi) lijden en doodt, om de schult onser sonden wech te nemen, uit de allergenadighste en mildtste genade soo groot is, datter geen weerdiger noch grooter kan bedacht worden. En p. 193. De Schrifture seit uitdruckelijk, dat de sonden aller volkomenst vergeven worden, door de gehoorsaemheit, bloedt, en Offerhande Jesu Christi. En dewijl dit de waere voldoeninge Christi is, waer mede hy volkomentlijk Godts wille voldaen heeft voor onse sonden, so blijkt daer uit, dat de waere voldoeninge Christi, dat is die met Godes wille en sijne allermildtste genade over-een-komt, in 't vergeven onser sonden uit genaede, geensins gelochent en wordt. En wederom p. 8. Wy geloven dat Christus onse waerachtige verlosser is, die ons niet met silver oft gout; maer met sijn bloedt, dat kostelijker is als all' het gout en silver, verlost heeft. Wy geloven dat de selve onse waerachtige en Hemelsche Priester is, &c. Soo dat sy Christi Priester-ampt niet en lochenen: Maer ontkennen/ en dat met recht/ Christi Priester-ampt sodanich te zijn/ so als 't selve beschreven wordt in 't kort begrijp der suivere Godtge-

leertheit / *Thes. de Off: Christi sect.* 42. of *Synopsi purior. Theol.* Christi Priester-
schap, is een bedieninge, waer mede hy voor Godt verschijnt, op dat hy de wet,
die hy van hem ontfangen heeft, voor ons volbrenge, sich selven als een slacht-
offer der versoeninge voor onse sonden op-offere, en door syn voorbidden en
eeuwige bystant, de gave des Heiligen Geests voor ons verwerve, en krachtelijk
mede-dele, Hebr. 10. 7. In welke beschrijvinge sy het eerste / (dat nergens
in de H. Schrift staet) niet toe en staen / naemelijk dat hy [redacted] voor
ons de Wet soude volbrengen; noch ook het laetste / dat hy ons de gave des
Heiligen Geests krachtelijk soude mede-delen, namelijk in dien sin / daer
in het van die schrijvers gestelt wordt / als de welcke willen dat hy die
geest met een onwederstandelijke kracht soude mede-deelen. De rest
staen sy toe. Siet boven p. 19.

Datse ook ontkennen / de ware gerechticheidt, die alleen in Godts ge-
richte kan bestaen. Soo men door dese ware gerechticheidt, &c. de gerech-
ticheidt Christi verstaet / voor soo veelse ons soude toegerekent worden /
sonder dat wy de geboden onderhouden / gelijk in de 60. vrage beschreven
wordt / soo ontkennense die met de andere secten / wel te recht. Maer an-
ders / soo staense toe dat de gerechticheidt Christi alleen in Godts gerichte
kan bestaen / als Godt nae rigeur wilde handelen; maer dat wy daer door
alleen voor Godt souden gerechtveerdicht worden / schoon wy de allergrou-
welijckste sondaers waeren / en ons niet en bekeerden / noch de geboden
Christi onderhielden / seidt de Heilige Schrift nergens.

En datse stellen de rechtveerdicheit met den selven in haer eigen doen. Dat
hebben sy van de Apostel Johannes geleert / 1 Joh. 3. 7. Die rechtveerdig-
heidt doet, die is rechtveerdich. En sonder heilicheidt sal niemandt Godt sien,
Hebr. 12. 14. En voorts uit de gantsche H. Schrifture. Echter soo niet /
dat als sy gedaen hebben 't geen haer geboden is / dat sy dan de salicheidt
verdienen. Geensins; sy weten seer wel dat al hare werken in 't duisentste
deel niet konnen opwegen tegen die groote salicheidt. Jae als Godt nae
rigeur wilde handelen / dat dan niemandt soude konnen bestaen / en dat wy
derhalven alleen uit genade salich worden / nochtans niet sonder de onder-
houdinge der geboden / sonder welke Godt geseit heeft in syn Woordt / dat
hy de salicheidt niet schenken wil. Doch dit raekt also wel de Remonstran-
ten / als de Socinianen. Want die hebbense altijdt onder dien naem op
't lijf gewilt / soo doense noch.

Sy versieren (seitmen) dat Godt den ongerechtigen recht oordeelt uit eenich
doen, 't welk hy na sijn welbehagen hem op-geleidt heeft. Sy versieren dit
niet: maer volgen hier in de H. Schrift / als die den genen die rechtveerdig-
heidt doet (dat is / die doet 't gene Godt hem na syn wel-behagen opgeleidt
heeft) segt rechtveerdich te zijn, 1 Ioh. 3. 7. Is hy dan rechtveerdich / als
hy rechtveerdicheidt doet / soo kan hem Godt niet voor onrechtveerdich oor-
deelen op een selve tijdt.

Dat sy verlochenen het evenbeelt Godts. Wat hoore ik? ontkennen sy dat
Godt den mensche naer syn even-beelt geschapen heeft? Geensins. Maer sy
verstaen niet dat het Beeldt Godts bestaet in die oorspronkelijke gerechtig-
heidt /

heidt / daer men segt dat Adam mede geschapen was / en welke hem door de sonde ontnomen zijnde / hy in de plaetse van dien een verdorvene natuur gekregen soude hebben / etc. als die het selve stellen in de heerschappye die Godt den mensch gaf over alles wat in de werelt was. Siet Volkelius 2. Boek / Cap. 6. in 't begin / en schier aen 't einde. Soo lochenen sy dan niet de sake selve / schoon sy uwe glose van die oorspronkelijke gerechticheidt / die Adam door de sonde soude verlooren hebben / niet toe en staen?

Dat sy de oorsaeken van het goede te doen met de Pelagianen in de vryheidt des menschen stellen. Juist met de Pelagianen, anders wast niet leelijk genoech. Ik segge / dat noch sy / noch de Pelagianen sulx oit gestelt hebben. De oorsake van het goede te doen, stellen sy in Godts gebodt; in sijne beloften en dreigementen / t'samen gevoecht met de krachten die Godt door sijnen Geest ons mede-deelt. Alle dese oorsaken / waerom men het goede doet / zijn buiten den mensche. siet boven pag. 19.

Dat sy uitsluiten de genade der weder-geboorte en der heilichmakinge. Seggen sy dan / dat de mensche sonder weder-geboorte oft heilichmaekinge kan salich worden? Gantsch niet / gelijk ook niet 't gene daer voorder by-gevoecht wordt: Dat sy het gebedt en dankseggingen wech-nemen. Doch mogelijk willense seggen / datse niet toe en staen / dat Godt den mensche met een onwederstandelijke kracht wederbaert / en bekeert. Isset soo? daer doen sy wel aen / en wat secte doet dat niet? Maer wie soude dien sin uit dese woorden visschen / indien hy hare meeninge niet te voren en wiste? En daerom segge ik / dat sy niet trouwelijk en handelen / als sy haer met sulke duistere en dubbelsinnige woorden beschuldigen / en dat noch van saeken / daer sy wel aen doen; met sulken schijn / als oft sy de fondamenten der salicheidt ontkenden.

Sy verlochenen Godts voorsienicheidt, eeuwige raedt, en besluit. Dit zijn niet als bulle-backen / daer in der daedt niet aen en is. En de wetenschap der toekoomende dingen. In haere belijdenisse / p. 33. seggen sy: Der toekoomende dingen zijn sommige seker toekoomende, en sommige onseker. De sekere weet Godt te vooren sekerlijk, en de onsekere onseker: dat is, hy vveet alles soo gelijk het is. Sy gelooven dat Godt alle dingen / verledene / tegenwoordige en toekomende weet / die wetelijk zijn. De daeden der menschen houden sy niet dat sekerlijk geweten konnen worden / en so sy konden sien / dat die soodanig waeren / sy souden mede gelooven dat hyse wiste. Soo en is dan 't verschil niet of Godt de toekoomende dingen weet; maer wat voor saeken wetelijk zijn / oft niet: Want sy vreesen / dat so Godt die dingen wiste / dat daer door de gebeurlijkheidt der saeken soude wech-genomen worden / en dat alsoo de sonden even soo wel als de deugden noodtsaekelijk souden moeten wesen. Ik kan niet sien dat dit sulk een grove doolinge is: Want sy stellen dat Godt alle saeken wel weten kan / maer 't geen hy weet is dan niet meer gebeurlijk; en daerom (seggen sy) wil Godt de vrywillige daden der menschen niet weten / op dat de deugt vry blijve. Siet de Theologische lessen van Socinus / Cap. 8. Want in hare belijdenisse p. 8. belijden sy / dat Godt door syne voorsienicheidt alles bestiert, en soo iemandt van Godt

dit niet en gelooft, dien houden sy Goddeloos te zijn. Siet mede Crellium in de ses eerste Capittelen / van het Boek daer hy schrijft / van Godt en sijne eygenschappen.

Dat sy willen dat men den Heere Iesus als een bloot mensche sal aenbidden, met de Papisten en Heidenen creaturen vereerende. Niet isser de waerheidt meer ongelijk als dit / siet boven. De Papisten en Heidenen eeren beelden en menschen / als ook Engelen / welken het verboden is te eeren. Maer indien Godt de Heere een van die menschen die sy eeren / alle macht in Hemel en op Aerde gegeven hadde / en geboden hem aen te bidden / gelijk dese luiden sulks van Christo gelooven / soude dat gelijkenisse hebben / met het doen der Papisten oft Heidenen? de welke menschen eeren / die geen macht hebben om haer te helpen / en van welke men niet en weet offe eenige kennisse van ons oft onse gebeden hebben; maer dese luiden gelooven al van Christo wat de Christenen in 't gemeen van hem gelooven / uitgenomen dat hy van alle eeuwigheidt geweest is / en 't geen daer aen dependeert. Sy gelooven dat hy Godt den Vader in wetenschap en macht gelijk is / schoonse houden / dat hy die van den Vader ontfangen heeft / even eens gelijk Joseph Pharao in waerdicheidt gelijk was / uitgenomen den koninklijken titel / (dewelke sy nochtans Christo mede toeschrijven / volgens de Schrifture) en dat hy die waerdigheidt van Pharao had ontfangen. Het verschil dunkt my en is soo swaer niet / om de luiden soo leelijk te maken. Hoe lichtelijk kan iemandt daer toe komen uit de H. Schrifture selfs / dat hy meenen soude dat Christus de selve God niet en is / van eeuwicheydt / die de Vader is. Want behalven dat dit gevoelen met de gesonde reden niet en strijdt; maer daer mede wel over een komt / 1. Soo wordt ook dikmaels Christus van Godt onderscheiden / als geseydt wordt dat hy van Godt gesonden, van Godt uitgegaen is, dat hy het woordt Gods is, dat hy Gode gelijk is, &c. Ioh. 3 8. Apoc. 19. 13. 2 Cor. 4. 4. Col. 1. 15. Ioh. 1. 2. 6. 33 8. 32. 13. 3. 16. 27, 30. 2. Om dat hy Gods Sone genoemt word / daer uit sy meenen te volgen / dat hem God voortgebracht en geschapen heeft. Daer en boven om dat hy Joh. 5. 29. seidt / De Sone en kan niet van sich selven doen. En dat hem de Vader grooter werken sal toonen als dese. En Joh. 7. 16. seydt hy / dat sijne leere de sijne niet en is; maer des genen die hem gesonden heeft. Siet ook Cap. 8. 38/40. 15. 15. 17. 8/ 14. en 3. 11/ 32/ 34. Dat hy van sich selven niet gekomen is; maer gesonden van sijn Vader. Ioh. 7, 28. en 5. 43. Dat hy niet gekomen is, om sijnen wille te doen, maer den wille des Vaders. Ioh. 5. 30. 6. 30. Dat hy sijne eere niet en soekt. Ioh. 8. 50, 54. en 7. 18. En die in hem gelooft, dat die niet in hem; maer in den genen gelooft, die hem gesonden heeft. Ioh. 12. 44. Dat hy den dach des oordeels niet geweten heeft / Marc. 13. 32. Matth. 24. 36. Matt. 20. 23. Dat het sitten aen sijne rechrer of slinkerhandt, hem niet toe en komt te geven, en Matth. 19. 17. Niemandt is goet als alleen Godt; wat noemt ghy my goedt? en Matth. 26. 39. bidt hy / dat niet sijne maer des Vaders wille geschiede. En Joh. 14. 28. De Vader is meerder dan ik, de Vader heeft my gesonden. Iohan. 12. 49. Een gebodt van den Vader ontfangen te hebben. Ioh. 10. 18. 12. 49. 14. 31. 15. 10. Vergeleken met Rom. 5. 19. Phil. 2. 8. Heb. 5. 8.

Heb. 5.8. Voorts betuyght hy: Dat hem alles van den Vader gegeven is. Ioh. 3. 35. 15. 22, 26. 10. 29. 13. 3. 17. 2., &c. Apoc. 2. 27. 3. 21., &c. siet 1 Cor. 15. 24, 28. Dese voor-verhaelde Schriftuer-plaetsen en redenen die beneffens andere meer van haer plegen bygebracht te worden / hebbe ik soo in 't kort uit het Boek Crellii van den eenigen Godt den Vader aengeteekent; niet om te toonen dat sy gelijk hebben; maer alleen / op dat (soo 't mogelijk ware /) de luyden eens ter deege mochten sien / dat deser menschen gevoelen niet soo grouwelijk is / als het hier gestelt wordt / waer toe ook / en nergens anders / dit geheele schrift strekt. Ik weet wel dat veele geleerde mannen tegen haer geschreven hebben / en dat ook J. Bysterveldt het gemelde Boek Crellii heeft wederleidt; maer ik moet bekennen / dat hy voor my seer swaer te verstaen is / insonderheidt in sijn Synopsis / daer van ik by nae niet kan begrijpen van wegen de al te groote subtylheydt. Wat 'er af zy / sy hebben almede redenen voor haer gevoelen / die men alsoo licht niet moet achten; maer voor al voor schelden sich wachten: want dat maekt een goede saek dapper verdacht / soo by de partijen / als ook by andere / die lichtelijk een van beyden souden oordeelen / oft dat de gene die schelden in redenen te kort komen / oft datse onbequaem zijn den genen die in doolinge zijn tegen te spreken.

Ook dat sy seggen men mach den Heere Jesus wel aenroepen als men wil, &c. Soo men daer mede meent / dat hare meeninge is / datmen Christus niet gehouden en is aen te roepen / en datmen dat wel geheel mach nalaten: soo doense haer ongelijk. Siet Ostorod. onderricht / pag. 84. 85. En Volkelius in 't 4. Boek. Cap. 11. seidt aldus. Van Christi aenroepinge gevoelen wy aldus, en houden voor seker, dat wy hem niet alleen, hoewel met den lichame af zijnde, met allerhoochste recht mogen bidden, en sijne hulpe aenroepen; maer ook dikwils gehouden zijn 't selve te doen; niet wel door een absolute noot-saekelijkheidt, maer door soodanigen noodtsaekelijkheidt, welke ten seekeren opsicht alsoo genoemt wordt, namelijk soo menichmael, als wy daer toe door Godes Geest aengedreven, door 't exempel der geloovigen verwekt, door onse swakheidt vermaent, oft eindelijk door eenige andere oorsaeke aengeport worden. Soo houden wy dan, welk ook het gevoelen is, oft immers de practijke en gewoonte van alle andere die den naem Christi aenroepen, dat wy somwylen sonder sonde regel-recht tot Godt selfs mogen gaen, met onse gebeden, soo dat wy als dan de selve sake van Christus niet en eischen. En Crellius in sijn Zede-kunst lib. 3. cap. 6. pag. 275. Derhalven zyn alle (menschen) gehouden den Soone te eeren, gelijk sy den Vader eeren, Joh. 5. 23. En alle knie, in den Hemel, op Aerden, en onder der Aerden, moet voor hem gebogen vvorden. Philip. 2. 10. Waer door de aenroepinge levendigh vvordt afgebeeldt, &c. En Smalcius in sijn Boek van de Godtheydt Jesu Christi / pag. 141. oft in 't 24. Cap. Daer zyn nu vvederom eenige gevolgen van dit geloove in Jesum Christum, namelijk de Goddelijke aenbiddinge, die hem toekomt, en aenroepinge, &c. Hem aen te roepen, zyn alle knien der geener die in den Hemel, op Aerden, en onder der Aerden zyn, dat is alle goede en quade Engelen, alle Menschen, soo de levendige als de dooden schuldigh, &c. 't Is wel de

pijne waert het geheele Capittel te leſen / om der luyden meeninge wel te
verſtaen.
Dat ſy ook wechnemen de hoope, de vvelke by haer niet meer is als een ver-
moeden, dat ſy mogelijk kunnen ſaligh vvorden. Alle hoope ſluit noodtſae-
kelijk eenige onſekerheidt in; dies kan niemandt verſeekert zijn dat hy ſal
ſaligh worden voor het einde van ſijn leven: want om de ſaligheidt te ver-
krijgen moet men tot het einde des levens Godt gehoorſamen / ſoo lange
men dat noch niet gedaen heeft / en men niet verſekert is / of men niet en ſal
afvallen / ſoo kan men voor die tijdt geen ſekerheidt van de ſaligheidt heb-
ben. Het gevoelen der Calviniſten is / datter een ſeeker getal uytverkoor-
nen is / die niet en kunnen afvallen; maer nu vraeg ik haer hoe dat iemant
weten ſal of hy een van de uytverkoorenen is? Sy ſullen mogelijk ſeggen /
dat ſal hem de Geeſt Godes getuigen in ſijn herte. Ik vrage wederom /
hoe ſal iemandt weten dat het getuigeniſſe / dat hy gevoelt / van den Heyli-
gen Geeſt komt / en dat het niet ſlechs een ydele waen is? kunnen ſy hier
door komen / ſoo ſal ik bekennen datſe ſeker kunnen zijn / van ſalich te
ſullen worden; anders mach men haer het ſelve voorwerpen / datſe hier
doen aen de Socinianen.
Oft dat de hoope by haer is een vermetelheidt van te hebben gedaen vvatter
vereyſcht vvordt. Dit ſullen wy haer ten beſten houden / om datſe meenen / dat
niemandt de geboden Chriſti kan onderhouden. Wat my belanght / ik hou-
de dat de ondervindinge wel anders leert: want dit is klaer / als iemant
met ernſt beſich is / om voort te gaen in de onderhoudinge van Godts ge-
boden / dat hy na een geruymen tijdt door Godts genade ſal kunnen doen /
't geen hy te vooren niet en konde. Waer uyt dan volght / dat hy alſoo kan
voort gaen / en eyndelijk alle de geboden onderhouden. Die dit ontkennen
wil / oft niet beproeft en heeft / die ſtrijdt vergeefs tegen een ſaeke / daer
van hy kenniſſe noch ervarentheidt en heeft. Of meenen wy dat die aller-
rechtveerdighſte en billikſte Godt ſoo onredelijk is / dat hy eyſchen ſoude
't geen wy niet doen en konnen? of ſoo dubbel / dat hy begeeren ſoude /
't geen hy niet gedaen wil hebben? Daerom is 't et onvoorſichtigh / dit een
vermetelheidt te noemen.
Sy loochenen dat alle vvare boetveerdige ſaligh vvorden. Wat ſal ik hier
anders op ſeggen / als datter niet van de waerheidt vremder is als dit?
kan dit van iemandt geſeidt worden / ſoo mach men 't van haer ſeggen:
want Marloratus over 't 15. Cap. Joh. verſ. 12. ſeidt / Dat een vervvorpe-
lingh niet kan ſalig vvorden, al deed hy alle de vverken aller heiligen. (Welk ge-
voelen ik haer toeſchrijve / om dat dit Boek den naem draeght van een Al-
gemeene verklaringe, en ſy tot noch toe niet verklaert hebben dat ſy 't daer
voor niet en houden.) En wie durft ſeggen dat iemant geen vvare boetveerdi-
ge en is / die alle de vverken aller-heiligen doet? De Socinianen gelooven dat
een ware boetveerdige kan van 't geloove afvallen en alſoo niet ſaligh wor-
den. Noemt men dit niet gelooven dat alle vvare boetveerdige ſaligh vvorden?
Dit behoeſt men onder de Socinianenſche dolingen niet te ſtellen: want ver-
ſcheidene andere ſecten gelooven dat neffens haer / met de H. Schrifture.

Met de Sadduceen lochenen sy (seitmen) het leven van de ziele nae de doodt des lichaems. Is dat sulk een Ketterye? Sy gelooven dat de zielen na de doodt niet eigentlijk en leven; maer datse in Godts bewaeringe zijn. siet Volkelius in 't 2. Boek. Cap. 11, en 't Tractaet van den standt der dooden in 't begin. De Sadduceen geloofden dat de ziele of geest vergingh na de doodt; maer dese gelooven dat de geest blijft/ en weder op-gewekt sal worden/ om met een heerlijk lichaem bekleedt te worden. Ick weet niet wat men al op 't lest voor ketterije sal uitkrijten.

En de opstandinge der goddeloosen. Eenige weinige onder haer ontkennen die. En men moet dat mede soo schrickelijk niet achten/ want ook veleder Oudt-vaders (soo menſe noemt) hebben in dergelijke meeninge geweest/ als waer van sommige stellen dat eenige zielen vergaen/ andere dat de straffe der goddeloosen sullen ophouden. Soo dat Sculcetus in syn medulla Patrum (het merch der Oudt-vaderen) dit een doolinge der Out-vaders noemt/ siet Hieronymus op 't einde sijner uitleggingen over Esaias/ en Grotius over de Euangelien/ p. 433/434. dit gevoelen kan wel ontstaen uit mede-lijden en tederheidt des gemoets.

Doch staet te letten dat sy niet alle in dit gevoelen en zijn/ als blijkt/ uit de verantwoordinge harer belijdenisse/ p. 210. Daer wordt aldus geseit. Want wy gelooven en hebben hoope op Godt, datter niet alleen een opstandinge der rechtveerdigen; maer ook der onrechtveerdigen sal geschieden, op dat elk wechdraege, 't geen hy met syne werken verdient heeft. Verre, verre zy het, dat wy souden seggen, dat de dreigementen Godes ydel zijn en vergeefs, &c. Wy gelooven niet meer de beloften van 't eeuvvige leven, die de vroome sullen geschonken, als de dreigementen der eeuvvige straffen, die den Duivel en de boose sullen aengedaen vvorden. En soo iemandt de beloften alleen, en niet de dreigementen geloofde, die souden vvy achten, dat maer de helft van 't Christelijk geloof en hadde. 't Is Godt even licht, en syne getrouvvicheidt, gerechtigheidt en heilicheidt even betaemelijk, dat hy de gestorvene goddeloosen so vvel vveder levendich maeke, om haer de verdiende straffen, als de vroome die gestorven zyn, om de beloften aen haer te geven, &c. Siet ook Volkelii derde Boek/ Cap. 33. waer uit ik niet en schrijve/ om dat ik het geheele Capittel soude moeten uitschrijven.

Daer by komt (seggen sy) dat sy de Magistraten niet konnen beminnen. Indien men dat van haer seide/ 't soude mogelijk de waerheidt beter gelijken/ dewijl sy haer gedurich met requesten moejelijk vallen/ en t' onvreden zijn/ dat sy niet gereedt genoech en zijn/ om de Ketters uit te roejen/ op dat ik niet meerder en segge.

Datse voor geen Christenen houden, devvelke het svvaerdt na Godts Woordt gebruiken. Mogelijk meenen sy de Doopsgesinden/ die sy al mede met den naem van Socinianen soeken te bekladden. Wat dese luiden van 't ampt der Overheidt houden/ kan men sien in Volkelius in de Rakousche druk/ p. 129/189/254/255/ &c. En Ostorod. Cap. 28. in sijne onderricht: En Crellius in sijne Zede-kunst/ p. 532. Duits p. 547. en 616/617/618. Datse de Magistraet niet voor Christenen houden/ hebbe ik uit gene van hare

schriften konnen bemerken. En hebbe ook met veele van die saeke gesproken; maer nooit iemandt gevonden/ die dat stelde. Weten sy het uit hare schriften te bewijsen / soo sal ik bekennen / datse in dese saeke doolen. Doch houde vast/ dat sy 't nooit en sullen konnen bewijsen.

Eyndelijk bekladtmen ook de Remonstranten dat sy veele leringen met de Socinianen gemeen hebben. Wat wonder ist? 't selve past ook op haer als die eenderley gevoelen / van de Authoriteit en Goddelijke waerheidt der H. Schrift/ datter een Godt is/ &c. Zijn sy dan al mede Socinianen? Ja sy hebben selfs met de Duivelen eenige stellingen gemeen / Iac. 2. 19, zijn daerom die leeringen te slimmer?

Boven alle die voorgemelde beschuldingen voecht dese Predicant noch dit daer by/ dat sy rondt uit ontkennen, dat Jesus Christus eigentlijk een Zalichmaker is. 't Welk een notoire onwaerheidt is / die hy nooit en sal bewijsen. 't Is verre genoech gekoomen / als men niet en ontsiet voor de geheele wereldt/ iemandt soo leelijk te blameren.

Hy seit ook datse Apostaten zijn / daer hy antwoordt op het seggen Acontij. Waer op ik segge/ datse niet alleen niet afgeweken en zijn; maer datse alles geloven/ watter in de H. Schrift op verbeurte van salicheidt geeyscht wordt te geloven.

Behalven 't geene alrede beantwoordt is: Verwijt Calovius/den Socinaen (want sijne 2. eerste beschuldigen ontken ik.) 3. datse eenen anderen als den waeren Godt dienen: vvant sy aenbidden noch eeren de H. Drie-eenigheit, Vader Soon en H. Geest, eenen Godt in vvesen, en drie in Persoonen, den vvelken de geheele Christen vverelt dient. Maer voor-eerst antwoorde ik in 't gros op alle de redenen van Calovius / dat van meest alle de selve / het tweede voorstel wordt ontkent.

Ten tweeden/ soo moest hy eens bewijsen / datter ergens in de Schrifture geboden is / de H. Drie-eenicheit, Vader, Soon, en H. Geest te dienen, eenen Godt in vvesen, en drie in Persoonen, in sulk een t'samenvoeginge van woorden en sinnen. 't Welk so hy niet doen en kan / hoe wil hy dan iemandt veroordeelen of dooden / om dat hy niet en doet 't geen de H. Schrift hem nergens en gebiedt. Doch de woorden van een gescheiden zijnde / soo blijkt uit het voorgaende / dat sy den Vader en den Soone dienen. Wat den Heiligen Geest belangt/ ik weet niet dat de Christen-werelt de selven dient / als in den Vader / en op sulken wijse dienen hem ook de Socinianen. Den selven apart / of als een bysondere Persoon te dienen / wordt nergens (mijns wetens) van Godt belast.

Hy seidt ook / dat sy met schrikkelijke blasphemien lasteren, den waren Godt der Christenen, in welken wy gedoopt zijn, den Vader, Soon, en Heiligen Geest, oft de H. Drie-eenigheidt gepresen in der eeuwigheidt. 't Welk ook A. P. uit D. Hoorenbeeks verhaelinge / Serveto toeschrijft / seggende / Dat hy den Vader, Soon, en H. Geest seer dikwils een dry-hoofdigen helhondt genaemt heeft, ik schrik dat ik het segge. Ja ik schrikke als ik sulke notoire onwaerheden / dese luyden sie na geven. Wat Servetus belanght / ik heb ook sijne boeken van de doolingen der Drievuldigheidt; maer hebber niet

dergelijkx in gelesen / laet D. Hoorenbeek eens de plaetse aenwijsen / daer Servetus sulkx doet. Want hy en seydt dit niet van de Triniteyt die in de Schrifture met uytgedrukte woorden betuyght wordt / maer van de Drie-eenigheydt voor soo veelse / volgens sijne meeninge van de menschen versiert is; als oft sy daer door Godt tot een dry-hoofdigen Cerberus maekten. Dit is vry wat anders / als te seggen / dat hy den Vader, Soon, en H. Geest seer dikmaels een dry-hoofdigen helhondt noemt. Ja het schijnt my even soo veel te zijn / als oft men den Remonstranten nae gaf / datse God den naem van een Tyran toevoegen / om datse seggen dat sulkx uyttet gevoelen der Contra-Remonstranten van de absolupte Prædestinatie volght. Wat de Socinianen belanght / Calovius / noch iemandt anders / sal bewijsen dat sy den waren Godt der Christenen lasteren, selfs niet dat sy het gemeene gevoelen lasteren.

4. Dat sy mede Christi vvesen, dat is Goddelijke nature niet ontkennen is te vooren bewesen.

5. Dat hy ten vijfden seit / datse lochenen dat Christus in 't vleesch gekomen is / om datse ontkennen / dat Christus geteelt is uit de substantie des Vaders, is duister / en geeft genoech te kennen dat niet de sake selve maer / de maniere op welke sy meenen dat Christus in den vleesche gekoomen is / wort van haer ontkent.

Ten 6. segt hy / dat het Heydenen werk is / 't Schepsel te dienen / Rom. 1. 't welk soo niet en is: want daer staet van 't Schepsel boven oft tegen den Schepper te dienen. En dat sy dienen / die van naturen geen Godt en is, Gal. 4. 8, is: Want sy stellen dat Christus van naturen / dat is / in der waerheidt een Godt is / gelijk te vooren getoont is. Dat Christus een Schepsel is / stellen sy; maer daerom en doen sy geen Heidenen vverk: Want te dienen een Schepsel niet van dese Scheppinge; maer van de alder-eelste daer van men versekert is dat hem Godt sulke eere en macht gegeven heeft / op dat sy hem alle souden dienen en aenbidden / Matth. 28. 18. en Philip. 2. 9, 10, 11, is geen Heidenen vverk.

7. 't Geen hy ten 7. seit / dat sy op veele manieren na de Turken hellen. Is belachelijk: want van die dingen die hy daer noemt / weten de Turken niet.

8. Van de selve waerde is het achtste / op welke beide ik segge als te voren / indien al dese beschuldigen waerachtigh waren / ook 't geen hy van de Turcken en Joden schrijft / datter weynich aen gelegen was: 't is om 't even of men yet met de Turcken / Joden of Duyvelen verstaet / als 't slechs waer is. Maer gelijk ik geseydt hebbe / hy schrijft den Turcken en Joden veele dingen toe die haer niet aen en gaen / en daer sy niet van weten. Op dat ik niet en segge / dat de Calvinisten selfs noch meer dingen met de Turken en Joden gemeen hebben / als van Godt en sijne eygenschappen / &c. Souden sy dan daerom die dingen verwerpen / om dat de Joden en Turcken die mede glooven?

9. De beuselingen en scheldt-woorden die hy in de negende beschuldinge uyt de Oudt-vaders bybrenght / zijn geen antwoordt waerdigh / en is 't gene van Ebion geseydt wordt / boven beantwoordt.

10. Het 10. heeft mede niet om 't lijf: want daer wil hy haer rekenen by de gene daer mede sy verklaren niet eens te zijn.

Ons zijn dan de beschuldingen kortelijk wederleydt/ de welke ten meestendeel soodanigh zijn/ datse uyt haer gevoelen by gevolgh getrocken worden. Doch dewijl men weet/ dat sy die dingen verwerpen/ soo moest men haer sulke opinien niet na geven/ als offe die volmondelijk dreven/ en dat noch tot haere belastinge/ voor de E. Hoog. Mog. Heeren Staten. Als men dus sal te werk gaen/ soo geschiedt haer geen ongelijk/ als andere Secten haer nae geven/ datse Godt tot een geveinsde/ Tyran/ en met de mensch spottende maken. Datse hem stellen tot een oorsaek der sonde. Dat sy geest-drijvers zijn/ stellende dat de H. Geest alleen ons versekeren moet/ van de waerheidt en Goddelijkheidt der H. Schrift. Dat sy den mensch maeken tot stokken en blokken/ de deught ontsenuwen/ en alsoo de Religie om verre stooten. Dat sy seggen/ dat Christus voor niemandt gestorven is/ alsoo hy voor de verworpelingen (na haer seggen) niet is gestorven/ en de uytverkoorenen sonder eenigh opsicht/ als op Godts welbehagen verkooren zijn. Dat sy de voor-wetenheydt Godts omtrent de gebeurlijke dingen loochenen/ als die meenen/ datter geen gebeurlijke dingen ten aensien van Godt ofte in der daedt en zijn. Dat haer gevoelen van de Predestinatie een Calvino-Turcismus/ dat is een Calviniaens Turkendom is/ datse het fatum oft noodt-lot der Heydenen toestemmen. Dat Calvinus een Calvinus Arrianizans/ dat is Arriaens gesint is/ &c. Indien iemandt van haer seide dat sy alle dese dingen drijven/ soudense haer niet verongelijkt achten? en men soude haer ook in der daedt ongelijk doen. Alsoo doen sy ook dese luyden. Men sal seggen/ die dingen volgen uit ons gevoelen niet/ gelijk het gene wy seggen uit het hare volght. Maer 't selve sullen mede seggen die u dit voorseide na geven. Ghy kunt uw' eigen rechter niet zijn. En derhalven/ wilt ghy niet dat een ander sijn gevolgen u voor uw' gevoelen opdringht/ soo doet het ook een ander niet.

Dewijl wy dan nu sien/ dat alle het gene/ daer mede men dese gehaete luiden/ de Magistraet soekt op 't lijf te hitsen; of niet waer/ of niet kettersch en zijn/ en schoon sy al ketterisch waren van het burgerlijke wesen of regiment onderscheiden zijn: soo laten wy de redelijke leser oordeelen/ wat van de sake zy. Biddende ondertusschen Godt almachtigh/ dat hy de gemoederen wil versachten/ en vergeven dese menschen/ 't geen sy ten onrecht aen anderen nageven/ of tot hare belastinge inbrengen/ en my soo ik door onwetenheidt ergens in gemist hebbe/ Amen.

Druk-fouten.

Pag. 7. lin. 25. voor sijn leest haer. p. 8. l. 43. voor dat dan, dan dat. p. 16 l. 15. voor doodlingen, doolingen. p. 18. l. 4. voor siet de belijdenisse, siet de verantwoordinge van de belijdenisse/etc. p. 18. l. 40. voor gerechticheidt, gerechticheit. p. 19. l. 4. voor versekeren, versekeren soude. p. 20. l. 39. voor dat met een latijnsche letter/ leest dat met een duitsche letter. p. 21. l. 23. voor dat hy een is, eewich, een, dat hy een/eewich/en een/etc. Ibid. l. 12. voor aenroepen, aenbidden. p. 22. l. 21. voor verstae, verstaen. Ibid. l. 23. voor houden, souden. Ibid. l. 26. voor is, in. p. 23. l. 4. voor Datse sijn met een lat. leest het met een duitsche letter. Ibid. l. 23. voor datse met een lat. leest het met een duitsche letter. Ibid. l. 40. voor En datse met een lat. leest het met een duitsche letter. p. 24. l. 10. doet alwaer uit. Ibid. l. 34. voor is, in. Ibid. l. 23. en l. 40. voor datse met een lat. leest het met een duitsche letter.

en by
n mee-
woꝛ-
t nien
en dat
. Als
ndere
net de
. Dat
moet/
ensch
eligie
en is/
en de
erkoo-
e din-
ensien
estina-
datse
is een
nandt
onge-
doen
oelen
sullen
er niet
w' ge-
haete
erisch
regi-
t van
emoe-
ht aen
dooꝛ

dlingen,
18.1.40.
dooꝛ dat
ch, een,
erstaen.
leest het
id. l.40.
id. l.34.

1722 den 21 maart f m:-:-

250